

Anna Emelie Wåhlström

Socionomprogrammet med inriktning mot etik och livsåskådning 240hp, Institutionen för socialvetenskap

Vetenskapsteori och vetenskapliga metoder med examensarbete, 20 hp VT -12

Grundnivå

Kursansvarig: Emilia Forssell

Handledare: Magnus Karlsson

Examinator: Marie Nordfeldt

Det som syns men inte alltid finns

En diskursteoretisk analys av det svenska barnskyddet inom socialtjänsten

What can be seen but not always found

A Discourse Theoretical Analysis of the Swedish Social Service Child Protection

Abstract

Frågan om det svenska barnskyddet, och våldsutsatta barns möjligheter till hjälp, har lyfts på flera håll under våren 2012. I den här uppsatsen undersöker jag vad ett par myndigheter och organisationer mellan januari och april har skrivit på sina hemsidor om barnskyddet. Genom en diskursteoretisk analys, grundad i tidigare forskning, har jag utforskat två diskurser som i många avseenden står emot varandra, och som definierar begrepp som ”barn”, ”familj” och ”utsatthet” på sinsemellan olika sätt. Den ena diskursen är förankrad i den organisatoriska praktiken, och har en dominerande ställning. Den andra diskursen definierar sig utifrån den första, mer eller mindre i opposition, och för fram en kritik mot organisatoriska brister i barnskyddet.

Den diskursteoretiska metoden innebär också en teori om verklighetens beskaffenhet. Genom att i analysen problematisera diskursteorins egen diskursivitet i en koppling till sociologen och psykoanalytikern Alice Miller, har jag kunnat komma in på en diskussion som rör subjektstrukturen som sådan, den kulturellt betingade självuppfattning vi i stor utsträckning bär, och de förutsättningar och diskursiv förståelse som skulle kunna tänkas krävas för att en djupare analys av barnskyddets utformning och innehåll ska kunna vara fruktbar i vårt samhälle.

Nyckelord: Diskursteori, barnskydd, socialtjänsten, relationsvåld, Alice Miller

Keywords: Discourse theory, child protection, social service, domestic violence, Alice Miller

Innehållsförteckning

Inledning	3
Bakgrund	3
Syfte och frågeställningar	3
Metod	4
Metodval	4
Diskursteori som konkret metod	5
Datainsamling	7
Validitet, reliabilitet och diskursivitetens styrka och svaghet	7
Etiska överväganden	9
Avgränsningar och definitioner	
Lagrum	10
Teori	11
Diskursteori som teori	11
Tidigare forskning	15
Sammanfattning av tidigare forskning	15
Preliminära diskursmodeller	18
Kronologi utifrån Diskurs II/Utkast till en genealogi för Diskurs I	19
Centrala begrepp	20
Diskurs I	21
Diskurs II	22
Resultat	24
Presentation av materialet	24
Familj och intresse motsättningar	25
Barn som subjektsposition?	27
Utsatthet – dubbel, ingen alls eller både och?	29
Diskursiv sammanfattning av materialet	32
Analys	36
Slutdiskussion	40
Litteratur	41

Inledning

Bakgrund

Jag har valt att skriva en uppsats med induktivt anslag. Utgångspunkten är de uttalanden som gjorts på Akademikerförbundet SSR's hemsida, där det framkommit kritik mot det skydd av utsatta barn som socialtjänsten kan erbjuda. Akademikerförbundets ordförande, vars uttalanden i början av året väckte mitt intresse för ämnet, är missnöjd med de förutsättningar som finns för socialsekreterare att göra ett bra arbete med barnskyddet, och menar att det alltför ofta blir lidande, på barnens bekostnad. Samtidigt är, menar hon, Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, nöjda med läget och ser inga organisatoriska eller strukturella problem. När jag tittat runt på olika myndigheters och organisationers hemsidor, vilka rimligtvis skulle kunna tänkas beröra ämnet, har jag kunnat notera att det som hos vissa är en stark kritik hos andra förbigås med tystnad eller ett helt annat sätt att närma sig ämnet. Barnombudsmannen framför synpunkten att socialtjänstens arbete med våldsutsatta barn borde flyttas till en ny myndighet som inrättas för ändamålet, men inga spår av sådana tankegångar återfinns på till exempel regeringens hemsida. Som blivande socionom, och möjligen även blivande familjerättssekreterare, undrar jag hur det egentligen ligger till. Har eller har vi inte ett fungerande barnskydd, och hur definieras ett sådant, uttalat eller outtalat, av olika berörda instanser?

Syfte och frågeställningar:

Syftet med uppsatsen är att göra ett försök att diskursivt beskriva och förstå de uttalanden och pressmeddelanden som gjorts och publicerats på myndigheters och andra hemsidor, rörande det svenska barnskyddet under våren 2012.

-Vilka olika grundläggande och eventuellt motstridiga betraktelsesätt, diskurser, kring våldsutsatta barn och barnskyddet kommer till uttryck i de (ibland polemiska) uttalanden som görs på myndigheters och organisationers hemsidor? Det vill säga, vilka diskurser är det som avspeglas?

-Hur förhåller sig dessa diskurser till varandra i det svenska samhället, och vilka sociala konsekvenser har det?

Metod

Jag har valt att använda mig av en övergripande teori, diskursteori, för att bearbeta mitt material och analysera det. Diskursteori är ett diskursanalytiskt angreppssätt, och innebär precis som alla liknande sådana både en teori och en metod, i vilka man betraktar verkligheten som en social konstruktion (Winther Jørgensen & Phillips 2010, s. 11). Att välja en sådan metod innebär att också godta de teorier om verklighetens beskaffenhet som diskursteorin presenterar. (a.a., s. 10). Den utgör ett teoretiskt sätt att beskriva *hur* vi konstruerar vår förståelse av verkligheten i diskurser, och är samtidigt en metod för att undersöka den förståelsen. Det innebär att jag förhåller mig till diskursteorin på ett dubbelt sätt, och presentera de olika aspekterna både under rubriken ”Teori” och ”Metod”. Delar av det som berörs i metodavsnittet förklaras teoretiskt i teoriavsnittet, där jag går igenom diskursteorins teoretiska grund, medan jag i metoddelen beskriver hur jag går tillväga för att ordna materialet på ett sätt som stämmer överens med den diskursteoretiska metod som presenteras av Winther Jørgensen & Phillips (a.a.). Det kan därför vara värt att läsa teori- och metodavsnitten parallellt, då de förklarar varandra. Ett stort fokus har lagts vid tidigare forskning. Dels av metodologiska skäl, då jag byggt upp diskursmodeller med den som bas, och dels för att tydliggöra mina egna utgångspunkter. Se vidare under rubrikerna ”diskursteori som konkret metod” respektive ”Reliabilitet, validitet och diskursivitetens styrka och svaghet”. I resultatdelen ordnas och förklaras materialet genom en diskursteoretisk analys, och de två diskurser som jag anser har kommit i dagen beskrivs och diskuteras utifrån diskursteorins syn på hur diskurser verkar och förhåller sig till varandra. I analysen ställer jag mina resultat mot Alice Millers teoribildning, och analyserar mina resultat gentemot hennes tankar.

Metodval

Metoden har valts utifrån det faktum att jag vill studera och förstå hur det kommer sig att det talas så olika om barnskyddet, och utifrån att jag vill ta fasta på både det som sägs och på det som inte sägs i materialet. En klassisk innehållsanalys, som enbart studerar det befintliga i en text, skulle vara begränsande i förhållande till mitt material och mitt syfte (Winther Jørgensen & Phillips 2010, s. 119). Eftersom syftet är att studera olikheter mellan betraktelsesätt, och hur de kommer till uttryck, har jag valt att titta på de diskursanalytiska metoder som utgår från Foucault men tar fasta på mångfald och olikheter i diskurser, snarare än att jag utgår direkt från Foucault, som arbetar med en allomfattande och övergripande diskurs, knuten till en specifik historisk epok (a.a., s. 20). Bland de utarbetade metoder som utgår från hans forskning finns bland annat diskursteori, kritisk diskursanalys och diskurspsykologi. Inom diskurs-

psykologin studerar man enskilda personers sätt att förhålla sig till diskurser, och det är inte av omedelbart intresse för min uppsats (a.a., s. 27-28). Mitt material utgörs för all del av uttalanden som gjorts på olika myndigheters hemsidor, och har därmed individuella avsändare (de personer som skrivit eller har ansvar för publiceringen av de respektive uttalandena). Men då syftet inte är att undersöka vad företrädare för de olika myndigheterna anser, utan snarare vilka grundläggande betraktelsesätt som kommer till uttryck i det som skrivs, så är inte en diskurspsykologisk metod av hjälp att möta upp syftet och besvara mina frågeställningar. Detsamma gäller kritisk diskursanalys, som i och för sig förhåller sig till underliggande diskurser, men gör det enbart i relation till språkliga uttryck, och menar att andra former av uttryck och organiserad mänsklig aktivitet inte är diskursiv och därmed inte omedelbart ett föremål för analys med diskursanalytiska verktyg (a.a., s. 25). Diskursteorin ligger närmast Foucaults diskursanalys, i det att den ser hela den sociala (mänskliga) verkligheten som diskursiv. Inte bara språk som lingvistisk företeelse (vare det talat eller skrivet) är ”språk” inom diskursteorin, utan även allt annat som är en del av vår förståelse av, och själva den faktiska, mänskliga verkligheten. Det finns ingen verklighetsförståelse som inte är del av en diskursiv struktur (Torfing 2005, s. 153). Det gör att en diskursteoretisk analys omfattar även den materiella och institutionella verkligheten, och det passar mitt syfte bra, eftersom jag i de antaganden om diskurser som jag använder för att sammanställa materialet, och som jag grundar i tidigare forskning, kopplar *det som sägs* om socialtjänstens barnskydd till *socialtjänsten som faktisk organisation*.

Diskursteori som konkret metod

Diskursteorin har fått kritik för att inte vara tillräckligt utarbetad som metod (Torfing 2005, s. 155). De som utarbetat den har använt den, Ernest Laclau och Chantal Mouffe, har använt den på en hög abstrakt nivå och inte studerat konkreta material. Men, som Winther Jörgensen och Phillips tar upp, så är det inte omöjligt att göra om diskursteori till ett metodologiskt redskap för studier av andra fält än det som det ursprungligen avsåg (Winther Jörgensen & Phillips 2000, s. 57). De skissar på ett metodologiskt tillvägagångssätt, och det är det jag kommer förhålla mig nära i min uppsats.

Utgångsläget för diskursteorin är att diskurser är föränderliga, och att definitioner av enskilda begrepp och företeelser kan förstås på olika sätt beroende på diskurs. De ger, som metodologiskt råd, att ”lokalisera konfliktlinjerna i det material man sitter med”, och ställa frågan om vilka verklighetsuppfattningar som står på spel. På vilka punkter står olika uppfattningar i motsatsförhållande till varandra, och vilka blir de sociala konsekvenserna av att en

eller annan verklighetsuppfattning tar över (a.a., s. 58)? För att komma dithän behöver man avgränsa diskurser i sitt material, och dokumentera att det är rimliga avgränsningar. De föreslår att man börjar ringa in preliminära diskurser med hjälp av sekundärlitteraturen, och att man därefter fortsätter med det konkreta materialet (a.a., s. 137).

I mitt fall innebär det att jag börjar med att titta grundligt på tidigare forskning inom mitt forskningsområde. Vilka olika diskurser kan urskiljas där, och vilka centrala begrepp är det som får sin betydelse omförhandlad genom de olika diskurserna? För att ta reda på det gör jag en kodning av det materialet på samma sätt som senare av själva forskningsmaterialet. Artikulation, som är ett teoretiskt begrepp som innebär att ett givet fenomen får en bestämd innebörd när det definieras diskursivt, kommer in som centralt tema. ”Vilken diskurs eller vilka diskurser bygger en konkret artikulation på, vilka diskurser reproducerar den” (a.a., s. 36). De diskursiva centrala begrepp (artikulationer) som kan skissas fram genom att titta på tidigare forskning använder jag sedan som utgångspunkt när mitt eget material ska kodas. Kodningen innebär att jag sorterar materialet utifrån utsagor och problemställningar som lyfts. Men istället för att börja med en öppen kodning, där jag ser vilka kategorier som framträder spontant (vilket föreslås av Neuman, Neuman 2011, sid. 510), så kodar jag utifrån de redan skisserade diskursmodellernas centrala begrepp. Jag går alltså direkt till den axiala kodningen, i vilken man fokuserar på det tematiska i materialet (a.a., s. 512). En nackdel med det skulle kunna sägas vara att den diskursiva förståelsen påverkar min kodning, och därmed min tolkning av materialet. Men jag har kommit fram till, att det inte kan ha någon avgörande betydelse om man som jag teoretiskt och metodologiskt utgår från att all förståelse alltid är diskursiv. Skillnaden mellan att göra en öppen kodning och att (som i mitt fall) göra som Winther Jörgensen och Phillips föreslår och påbörja en kodning redan med läsningen av tidigare forskning, är att den diskursiva förståelsen blir konkret förankrad och redogjord för i det senare fallet, med en öppenhet och tydlighet som annars skulle vara svår att uppnå.

Efter att ha lokaliserat centrala begrepp i den tidigare forskningen (genom en kodning av innehållet i de artiklar och den avhandling som jag fått fram), skissat fram två preliminära diskurser och sedan kodat materialet utifrån dessa, utvecklar jag diskurserna utifrån de nya innebörder som tillkommer genom materialet. Därpå genomför jag det som Neuman omnämner som ”sektiv kodning”, det vill säga tittar igenom materialet en gång till genom de temata (i mitt fall diskursiva artikulationer) som framkommit, ser på relationen mellan dem (med diskursiv terminologi ”ekvivalenskedjor”), och tittar efter belysande exempel (a.a., s. 514). Jag går vidare och beskriver diskursernas relation till varandra, såsom de utkristalliserar sig i mitt material, och återkopplar till Winther Jörgensens och Phillips råd om att titta på konfliktlinjer,

motsatsförhållanden och sociala konsekvenser av att den ena eller andra av diskurserna är dominerande. Detta bygger jag vidare på i min analys.

Datainsamling

Litteratursökningar gjorde jag på DiVA och Academic Search Premier, på sökorden 'barnskydd', 'utsatta barn' och 'socialtjänst'. Jag sökte på orden var för sig och i olika kombinationer, samt gjorde motsvarande sökning på de engelska begreppen ('child protection', 'children exposed to violence' och 'social service'), med tillägget 'Sweden'. Dessutom har jag kombinerat sökorden med "diskursteori" och "discourse theory". Min uppsats handlar om en diskussion som ägt rum under de första fyra månaderna av 2012. Det är ett aktuellt material, och för att kunna förstå det på bästa sätt valde jag att avgränsa mig till den forskning som publicerats från 2010 och framåt, och däribland till de publikationer som är granskade. Jag valde också att begränsa mig till den forskning som på något sätt knyter an till barnskyddet i Sverige, eller som fokuserar på barnskyddet som idé, och som relaterat till barn som utsätts för någon form av våld i hemmet. Jag har alltså valt bort forskning som fokuserar på familjehemsplacerade barn, psykisk ohälsa och missbruk, trots att det är områden som delvis överlappar mitt forskningsområde. Ett par skrivelser som jag fick upp i litteratursökningen, men som inte är peer reviewed och därför inte kunde räknas in som tidigare forskning är författade av Bo Edvardsson och återfanns, självpublicerade, på DiVA. Då de ändå har relevans för mitt uppsatsämne refererar jag till när jag skissar på de preliminära diskursmodellerna.

Validitet, reliabilitet och diskursivitetens styrka och svaghet

Viktigt för varje vetenskaplig undersökning är reliabilitet och validitet. Det förra, reliabilitet, rör mätinstrumentets tillförlitlighet, och det är inte helt oproblematiskt inom kvalitativ forskning. Vid en kvantitativ mätning kan flera forskare oberoende av varandra komma fram till samma resultat, förutsatt att de mäter på samma sätt. Inom kvalitativ forskning, som ofta är situationsbunden, till exempel intervjuer, kommer svaren och resultatet alltid variera i någon grad mellan undersökningstillfällena, även om förfarandet är detsamma. Då mänskliga fenomen studeras finns ofta ett stort inslag av föränderlighet, och det behöver inte vara ett tecken på låg reliabilitet (Patel & Davidson 2011, s. 106). Det kan, menar andra, till och med ses som en tillgång, då olika svar och resultat istället för att uppfattas som negativt skulle kunna betraktas som en tillgång, som något som belyser fler olika aspekter och dimensioner av ett ämne (Neuman 2011, s. 214). Om det unika i situationen kan komma till uttryck så är det av godo, och det förs fram att reliabilitetsbegreppet på så sätt närmar sig validitetsbegreppet, som har att göra med ifall undersökningen mäter det som den säger sig mäta. (Patel & Davidson

2011, s. 106). Validiteten är på så sätt knuten till den värld som omger undersökningen, och inte till undersökningens själva mätinstrument. Den rör i kvantitativ forskning resultatens generaliserbarhet, och även om en kvalitativ studie har mer att göra med en unik situation som inte går att överföra på andra situationer, så finns det vissa mått på validitet även här. Winther Jørgensen och Phillips tar upp tre kriterier på validitet: sammanhang, fruktbarhet och genomskinlighet (transparens). Sammanhang rör hur väl en (i det här fallet diskursanalytisk) redogörelse håller samman, och hur logiskt genomarbetad den är. Fruktbarhet handlar om en undersöknings användbarhet och dess förmåga att förklara fenomen, och genomskinlighet, transparens, berör frågan om det går att följa med i de resonemang som förs, det vill säga att de tolkningar som görs kan motiveras på ett bra sätt som även andra kan instämma i (Winther Jørgensen & Phillips 2010, s. 123). Jag försöker vara så tydlig som möjligt när jag redogör för mina tillvägagångssätt och resonemang, med förhoppning om att det ska gå att följa mina tankegångar och uppsatsen därmed ska vara så transparent som möjligt. Det är det som motiverar bland annat det utrymme som ges åt den tidigare forskningens roll när jag utformar diskursmodellerna. Vad sammanhanget beträffar gör jag mitt bästa för att hålla ihop mina resonemang, se till att uppsatsen är logiskt genomarbetad och inte lämna ”lösa trådar” efter mig. Jag anser själv att ämnet är relevant, och slutsatserna likaså. Naturligtvis hoppas jag även att den för läsaren ska bidra till en djupare förståelse av det meningsutbyte som pågår (och inte pågår) mellan myndigheter och organisationer.

Diskursiviteten som sådan är något att förhålla sig till. Om det inte finns någon ”bortom-diskursiv” kunskap eller verklighet att känna, som man hävdar inom diskursteorin, hur ska då en forskare eller uppsatsskribent kunna påstå att den egna beskrivningen av (den diskursiva) världen är mer korrekt än någon annans? Winther Jørgensen och Phillips menar att det inte går, och påtalar att de som utarbetat diskursteorin, Ernesto Laclau och Chantal Mouffe, även själva (precis som Foucault) helt ignorerat den frågan, vilket är en teoretisk svaghet. Men, menar de, vissa forskningsresultat är mer valida än andra, genom att de uppfyller de kriterier för validitet som omnämns ovan. Den egna diskursiva förståelsen är något man behöver förhålla sig till, och så gott det går redogöra för. Man bör också försöka att så långt det går sätta en parentes runt sin egen förförståelse (a.a., s. 28-29). För min del innebär det att vara medveten om min egen förförståelse som just diskursiv, och redogöra för den. Jag har själv på nära håll sett ett par av socialtjänstens utredningar när det förekommit våld i familjer, vilka fått mig att undra över hur man egentligen tänker kring barn och barnskydd. Väl medveten om att det jag sett kanske inte är representativt för barnskyddsarbetet i dess helhet, har det ändå påverkat mig så pass starkt att det bidragit till mitt val av uppsatsämne. Det har säkert också

påverkat mig i min tolkning av de diskurser jag iakttar i tidigare forskning och material. För att motverka ”diskursblindhet” för egen del försöker jag vara så tydlig som det bara går i mina resonemang, så att jag själv och andra ska kunna förstå hur jag kommer till de slutsatser jag gör, och för att jag ska komma dit på logiskt godtagbara grunder.

Etiska överväganden

Varje vetenskaplig undersökning ska förhålla sig till ett antal forskningsetiska krav, uppställda av vetenskapsrådet och formulerade i etikprovninglagen, 2003:460 (Vetenskapsrådet, codex.vr.se; Patel & Davidson 2011, s. 62-63). De fyra huvudkraven är informationskravet, som innebär att personer som omfattas av forskningen får information om forskningens syfte; samtyckekravet, som ger varje deltagare i ett forskningsprojekt rätten att själv styra över sin medverkan; konfidentialitetskravet, som betyder att uppgifter om undersökningspersonerna ska hanteras konfidentiellt, samt nyttjandekravet, som innebär att uppgifter som samlats in om enskilda personer inte får användas för andra ändamål än den angivna forskningen. Eftersom min uppsats inte utgår från enskilda forskningspersoner, och de uttalanden som finns i mitt material inhämtats från offentliga websidor, så gör jag bedömningen att de forskningsetiska principerna inte har någon direkt relevans för mitt arbete med denna uppsats.

Avgränsningar och definitioner

Jag har behövt avgränsa mig i flera avseenden. Det första rör utsattheten som sådan. Det finns många former av utsatthet bland barn, men jag har valt att fokusera på barn och relationsvåld. Den direkta orsaken är att jag, i det jag under våren följde diskussionen/icke-diskussionen på internet, blev som mest nyfiken på att det som Barnombudsmannen tog upp i sin rapport, som rör just barn och våld i familjer, och att den bemöttes med sådan (åtminstone utåt sett) tystnad från myndighetshåll. Det kom att bli kärnan i min uppsats, och avgränsningen föll sig därför naturlig. Med ”våld i familj”/”relationsvåld” menar jag förekomsten av fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld riktat mot ett barn eller mot dess förälder eller syskon. Det finns andra aspekter av våld, som ekonomiskt våld, men då det inte tagits upp någonstans i materialet har jag valt att utelämna det trots att det skulle kunna ha viss relevans.

En annan begreppsdefinition som är relevant att ta upp är ”subjekt”, som i uppsatsen förekommer i två helt skilda betydelser. Dels i mitt teoretiska utgångsläge, men det återkommer även, i annan betydelse, i analysen. Jag går igenom de respektive innebörderna där

begreppen dyker upp, samt diskuterar dem och hur de relaterar till varandra i slutdiskussionen.

Lagrum

SoL 2001:453

LVU 1964:167

FL 1986:223

Etikprövningslagen 2003:460

Barnkonventionen, artikel 19 och 39

Europakonventionen, artikel 7

Teori

Diskursteori

Diskursteorin kan härledas framför allt ur Foucaults teoribildning, med den skillnaden att man här, jämfört med Foucaults monologistiska syn på diskurs som ett övergripande system av föreställningar och institutioner som formar det vi kallar verklighet, tänker sig att det kan finnas flera samtidiga diskurser. (Winther Jørgensen & Phillips 2010, s. 22). Ontologiskt utgår diskursteorin, liksom Foucaults diskursanalys, utifrån Kants antagande om att vi som människor ordnar det vi kallar verkligheten i vår föreställningsvärld. Det *finns* en verklighet utanför oss, men vi kan aldrig förstå den eller nå den utom genom vår mänskliga föreställningsvärld. Vi kan känna tinget som det framträder för oss, genom våra sinnen och vårt förnuft, men aldrig tinget i sig. Men, som påpekas, definierade Kant det förnuft som ordnar världen som ett *universellt* mänskligt förnuft, oberoende av tid och plats, och det förnuftet var man antingen i besittning av, eller inte. Inom diskursteori hävdar man däremot att sättet att organisera förståelse för verkligheten är betingat av en historisk och kulturell kontext, och att vi på så sätt kan tala om olika förståelser, om olika diskurser. Subjektiviteten är hos Kant kopplad till förnuftet, och en person kan agera självständigt. Inom diskursteorin menar man att subjektiviteten som sådan är diskursivt konstruerad, och att det inte går att agera som självständig individ utom inom ramen för en eller annan diskurs, vilket innebär att diskursen, genom det diskursiva subjektet, reproducerar sig själv. Det finns alltså inget utrymme för självständigt handlande, och det finns inget subjekt som är oberoende av en diskurs (Torfing 2005, s. 162). För att förklara den teoretiska grunden för diskursteori, kommer jag gå igenom ett antal centrala begrepp som förklarar hur diskurser byggs upp och, ibland, får status av att tas för givna som ”objektiva sanningar”. Det kommer sedan ligga till grund för mitt arbete med diskursmodeller och material, och har därför relevans för resultatet i min uppsats.

Diskurser är system av betydelser som tillsammans utgör en begriplig helhet. En diskurs kan aldrig upphöra att vara en diskurs, men vi som människor kan däremot upphöra att minnas diskursens diskursivitet. Den yttre verkligheten, ”tinget i sig”, kan vi inte känna, men vi kan ha olika föreställningar om vad det är, sätta olika ord på det och förstå det på olika sätt beroende av sammanhang. ”Tinget i sig” refereras inom diskursteorin till som *element*. När ett element får en diskursiv betydelse så kallas det *moment*, och själva den diskursiva bestämningen kallas *artikulation*. Alla delar av diskursen är moment, och de momenten tillsammans utgör diskursen. Momentens betydelser definierar också varandra inom en diskurs, så att en förändring av ett moment kommer påverka även de andra momenten. (Winther Jørgensen & Phillips 2010, s. 33). Till exempel så definieras en nyfödd människa i en viss diskurs som

”barn”, medan det i en annan diskurs, en slavägardiskurs, skulle definieras utifrån sitt bytesvärde och i en familjediskurs kallas ”avkomma”. Den nyfödda människan är här ett element, och när artikuleras i en diskurs blir den ett moment. Om slavägaren såg den nyfödda människan i första hand som ”barn”, så skulle det påverka hans sätt att förhålla sig till den delen av verkligheten. Å andra sidan skulle det kanske vara svårt för honom att se det så, då verkligheten för honom i slavägarens diskurs just innebär att den nyfödda människan i relation till honom *är* ett ekonomiskt värde.

I en diskurs är vissa moment mer centrala än andra, genom att deras betydelser definierar andra moments betydelser inom diskursen. De kallas *nodalpunkter* utifrån deras position i diskursen, och de kedjor av betydelser som binder dem samman till ett logiskt system kallas *ekvivalenskedjor*. ”Barn” kan inte förstås om det inte refererar till vissa definitioner av andra begrepp, som till exempel ”vuxna”, eller ”föräldrar”. Olika moments innebörder definierar varandra, och inget moment kan förstås utan relationen till andra moment. I en juridisk diskurs är ”barn” personer under arton år, och det är knutet till bland annat ”föräldrarnas” ”försörjningsplikt”, hur ”skolsystem” och ”barnbidrag” utformas, och hur ”socialtjänsten” organiserar barnskyddsarbetet. I en annan diskurs kan ”barn” vara det inre barnet, den sårbara sidan hos varje vuxen, men det går inte att lyfta barnbidrag för det ”barnet”, inte heller att skriva in det i grundskolan eller inleda en barnavårdsutredning för dess räkning. Ekvivalenskedjor är alltså de system av betydelser som hänger ihop i en given diskurs (a.a., s. 57). Och varje betydelse som ges till tinget innebär ett relationellt ställningstagande som även definierar vad tinget inte är. ”Avkomma” blir till genom att det definieras utifrån och i relation till ”förälder”, och, som Winther Jörgensen och Phillips exemplifierar; ”Västerlandet” blir till genom att definiera sig gentemot ”Östern”, som blir bärare av allt det som vi definierar bort från ”det västerländska”. *Identitet*, det vill säga den diskursiva föreställningen om vad vi är, som ”individer” eller en eller annan grupp, blir till genom att vi på så sätt också definierar *den Andre*, som inom diskursen blir vår begreppsliggjorda motsats (a.a., s. 58). Och som enskilda personer bygger vi upp även vår självuppfattning och vårt ”jag” utifrån samma princip. *Subjektet*, det vill säga det ”jag” som jaget uppfattar sig som, utgörs av den diskursiva självförståelse som är möjlig i en given diskurs. Men genom att det finns flera samtidiga diskurser, finns det alltid flera möjliga subjektpositioner (möjliga jag-uppfattningar). Subjektet är *fragmenterat*, på så sätt att det alltid finns just flera möjliga subjektpositioner (eller möjliga identiteter), och det är *överdeterminerat*, vilket innebär att det faktiskt alltid befinner sig i flera subjektpositioner som är mer eller mindre oförenliga. Var och en av oss är alltid mer eller mindre i konflikt med sig själv om vem ”jag” är (a.a., s. 49).

Begrepp är alltså tomma tills de ges en diskursiv innebörd, och tinget har inte namn innan det definieras i en diskurs. Vissa centrala begrepp, nodalpunkter, återkommer i flera diskurser men definieras på olika sätt i respektive diskurs. De kallas i den diskursteoretiska terminologin för *flytande signifikanter*. En ”signifikant” är det ord som betecknar ett ting (det vill säga just ett ord). En flytande signifikant är alltså ett ord som kan beteckna flera ting, som kan ges olika innebörder, och som är centralt i flera olika diskurser. Det är alltså en plats där olika diskurser möts och ”tävlar” om vilken diskurs som ska definiera ordet (a.a., s. 35).

Men det går att glömma att världen som vi kan förstå den är diskursivt uppbyggd. Och om något tas för givet som ”sanning”, som ett objektivt faktum, så beror det på att den diskursen är så oemotsagd att den framstår som det enda möjliga betraktelsesättet. *Objektivitet* har, inom diskursteori, alltså inte med något faktiskt att göra, utan innebär att en diskurs är *hegemonisk*, allena rådande för tillfället. Precis som Foucault menar att makt och kunskap är detsamma, därför att den rådande diskursen *är* makten, och makten (diskursen) definierar vad som är vetbart (a.a., s. 21), kan en diskurs enligt diskursteoretiskt synsätt i en given kontext framstå som den enda tänkbara (a.a., s. 43). Det gäller även subjektet, som alltid är överdeterminerat, men som kan framställas för oss själva och andra som något helt. Det är det dock aldrig, och vi brottas som människor med att känna oss hela, ett projekt som är dömt att misslyckas. ”Subjekspositioner som inte befinner sig i synlig konflikt med andra positioner är resultatet av hegemoniska processer – ett resultat av att alternativa möjligheter har uteslutits och en bestämd diskurs framstår som den objektivt sanna” (a.a., s. 49). Subjektet kan inte vara helt, och det inte bara för att det hela tiden blir till i olika diskurser. Det är dessutom kluvet sedan tidigt i varje människas liv. Från strukturalistisk psykoanalys har man till diskursteorin lånat in bilden av spädbarnet som, efter att till en början ha levt i symbios med modern successivt avgränsas som subjekt, och får en uppfattning om sig själv som individ genom att speglas av omgivningen och identifiera sig med de bilder som omgivningen ger av barnet. Längtan efter den helhetskänsla som tillståndet i symbios innebar ligger till grund för sökandet efter en hel identitet. De bilder som ges barnet (och den vuxne), och de subjekspositioner som intas, är, påpekar Winther Jørgensen och Phillips, ”på en och samma gång grunden för en identitetskänsla och för en känsla av alienation” (a.a., s. 50).

Idén om det sanna jaget, eller vilken idé som helst som framställer världen som otvetydig och sammanhängande, kallas en *myt*. Myter är nödvändiga för att vi ska uppleva det som meningsfullt att agera, och fyller funktionen av att utgöra en plattform där konkreta krav och behov kan formuleras (Torfing 2005, s. 164). Men myten är alltid diskursiv. Och diskurser ligger i konflikt med varandra, och omförhandlas ständigt. Konflikten beskrivs inom diskurs-

teorin med begreppet *antagonism*, vilket innebär kampen om en hegemonisk position. Det innebär alltså mötet mellan diskurser där definitionerna av centrala begrepp, de flytande signifikanterna, går isär på ett sådant sätt att diskurserna är oförenliga (Winther Jørgensen & Phillips 2010, s. 55). Ett aktuellt exempel skulle kunna vara definitionen av ”djur”, som i en djurrättsdiskurs är kännande varelser med rätt till ett fritt liv, och där vi som människor har ett ansvar att släppa dem fria, medan djur i en kapitalistisk diskurs är handelsvaror och en inkomstkälla för köttproducenten, som ser sig som ägare. Den position man väljer att identifiera sig med kommer stå i motsättning till den andra, oavsett hur man väljer. Antagonismen upplöses genom en *hegemonisk intervention*, vilket innebär att en kraft återupprättar ett entydigt läge, och att en diskursiv subjektposition därmed får en hegemonisk position och fixerar en ny betydelse (a.a., s. 55). Det innebär att det barn till en köttproducent som står i den omöjliga satsen att både verka som djurrättsaktivist och överta förälderns företag, kommer bli tvungen att undertrycka antingen den ena eller den andra positionen. Då har artikuleringen av ”djur” lyckats, genom att elementet blivit ett moment i en eller annan diskurs. Men diskurserna är föränderliga, och betydelser förskjuts kontinuerligt, vilket ger upphov till nya antagonistiska konflikter och därmed nya hegemoniska interventioner i diskurser emellan. Den objektivitet som blir resultatet menar man är *ideologisk*, vilket i den diskursteoretiska begreppsapparaten betyder en glömska av diskursiviteten som sådan. Ideologi är här samma sak som en enda tänkbar diskurs, verklighet (a.a., s. 44)

Varje artikulation, varje diskurs, definierar verkligheten och ger den betydelser. Men en artikulation innebär just därför också att andra, alternativa betydelser utelämnas. De samlas upp i det som betecknas som *det diskursiva fältet*, som element som inte artikulerats i en given diskurs. De elementen har inte någon betydelse inom diskursen, och tillhör inte dess föreställningsvärld. Men det diskursiva fältet finns alltid där, och innebär att betydelser och diskurser kan, och kommer att, omförhandlas (a.a., s. 34). För att upprätthålla ett samhälle behöver vi myter; sammanhängande föreställningar om vad verkligheten är, vilka gör det möjligt att organisera vår tillvaro. Och genom verklighetens diskursiva beskaffenhet kan samhället, precis som subjektet, aldrig bli ”färdigt” eller helt, utan kommer hela tiden ställas inför nya situationer i vilka nya artikulationer uppstår och nya diskurser förhandlas fram (a.a., s. 46-47).

En diskursordning är å andra sidan det område inom vilket olika diskurser kämpar om en hegemonisk position (a.a., s. 34). Min uppsats utspelar sig på barnskyddets områden, och som jag kommer visa innefattar den diskursordningen åtminstone två diskurser, som i mer eller

mindre öppen dager står mot varandra och inte kan enas om artikuleringen av vissa centrala begrepp.

Tidigare forskning

Eftersom de senaste årens forskning spelar en stor roll i min uppsats, genom att jag använder den som ingång till att diskursivt förstå mitt material, så ges den också stort utrymme. Jag börjar med att sammanfatta varje artikel (fyra stycken) och avhandling (en), och visar sedan under rubriken ”Preliminära diskurser” hur innehållet i mina sammanfattningar kan ligga till grund för två preliminära diskurser.

Sammanfattning av tidigare forskning

I ”Children, But Not Really Humans? Critical Reflections on the Hampering Effects of the ’3 p’s” tar Quennerstedt upp frågan om hur Barnkonventionen har tolkats, och vilken påverkan den tolkningen har på forskning och betraktelsesätt i ämnet. Artikelförfattaren menar att fokus alltsedan 1990 har legat på ”the 3 p’s”; Provision, Protection och Participation rights, och att den grundläggande tanken med barns mänskliga rättigheter – att utgöra en av flera deklARATIONER som berör olika gruppers civila, politiska och sociala rättigheter – därmed hamnat i skymundan. Att det från början utvecklade sig så menar hon kan bero på att man, för att få länder som ställde sig tveksamma till idén om barns rättigheter att ratificera barnkonventionen, tonade ner vissa aspekter som kunde vara provocerande. Genom en historisk tillbakablick målas bilden upp av vår traditionella syn på barn såsom icke fullvärdiga människor (hos Kant), synen på äganderättsliga förhållanden som präglade bilden av relationen barn-föräldrar, och hur den knutits till den vuxens civila rättigheter i form av rätten till liv och egendom (Locke), och som, menar hon, delvis fortfarande råder. Innebörden av civila och politiska rättigheter omtolkas när det kommer till vissa grupper, varav barn är en:

“Though children’s human rights are a link in the chain of human rights generally, they have grown differently than human rights for adults. [...] Regarding those rights [civila och politiska], an act of balance is still considered necessary when proclaiming rights for children, to ensure that the rights of parents are not set aside” (Quennerstedt 2010, s. 628-29).

Hon föreslår att barn, istället för att ses som mottagare av dessa “3 p:n” ska betraktas ur den mer generella människorättsliga diskursen, som människor berättigade civila och politiska

rättigheter. Att närma sig barns mänskliga rättigheter skulle, menar hon, öppna för en helt ny typ av frågeställningar.

Den potentiella motsättningen mellan föräldrars och barns civila rättigheter som berörs av Quennerstedt återkommer i artikeln ”Child protection in a family-service organisation – What is the outcome for maltreated children?” av Coccozza m.fl. (Coccozza, Gustafsson & Sydsjö 2010). Artikelförfattarna diskuterar vad som händer med det faktiska barnskyddet, i de fall där föräldrar behandlar sina barn illa, när man organisatoriskt inte separerar barnskyddsverksamheten från familjestödet (som är fallet i Sverige). Det finns skillnader mellan olika länder, och det har visat sig att stödet i länder där barnskyddet är integrerat i familjestödet är tänkt som något familjer, det vill säga föräldrar, söker/kan söka frivilligt. Det finns även skillnader mellan länder vad gäller anmälningsplikt. Det finns inte någon statistik över anmälningar, utredningar och utfall i form av insatser i Sverige, så visar jämförelser mellan andra länder att anmälningsplikten som sådan inte tenderar att ha betydelse för hur många utredningar som öppnas eller för någon särskild åtgärd från samhällets sida, även om antalet anmälningar ökar med införandet av anmälningsplikt (a.a., s. 929). Det påpekas att det i Sverige inte finns några riktlinjer för hur bedömningar ska göras när beslut ska tas om huruvida en utredning ska öppnas eller inte. Det finns inte heller någon socialvetenskaplig litteratur som kan ge vägledning när det ska bedömas vilka barn som är i behov av skydd. I länder med integrerat barnskydd som Sverige har föräldrarnas vilja och perspektiv ett större inflytande över barnskyddsprocessen än i länder där familjestöd och barnskydd separeras.

Samma organisatoriska/strukturella frågor lyfts fram av Pernilla Leviner i avhandlingen ”Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete” (Leviner 2011). Leviner konstaterar återkommande att det ur ett juridiskt perspektiv finns motsättningar och behöver göras avvägningar mellan två lagrum: Europakonventionen, som betonar familjens rätt till privatliv, och Barnkonventionen, som stipulerar barns rätt till skydd från alla former av våld och övergrepp i hemmet. Hon menar att organisatoriska brister, alltför stor arbetsbelastning och otillräcklig kunskap hos utredare, medför att ambitionen som finns ang. större delaktighet för barn, och ett väl grundat barnperspektiv, inte alltid speglas i utredningar. Det kan, kommer hon fram till, inte konstateras att barns delaktighet skulle ha ökat, och hon påtalar en diskrepans mellan lagreglering, ambitioner och faktisk tillämpning. Vad risk- och skyddsfaktorer beträffar, så saknas det generellt kunskap och förståelse för ämnet. Synen på orsaker till problem hos barn kan påverka hur man inom socialtjänsten väljer att, och förväntas, agera, och därmed hur barnskyddsarbetet organiseras och prioriteras.

En mer renodlad problematisering av våra kulturella föreställningar om våldsutsatta barn och förövare i familjen ger Sheri Bell i artikeln ”Through a Foucauldian Lens: A Genealogy of Child Abuse” (Bell 2011). Med utgångspunkt i Foucaults beskrivningar av den medicinska vetenskapens dominans över tänkandet i modern tid (de senaste två-tre hundra åren), där vi mäter allt i termer av ”normalitet-vs-avvikelse” och ”friskt-vs-patologiskt”, pekar hon på att föräldramakten över barns liv, och då framför allt faderns makt, och föräldrarnas (faderns) rätt att förfoga över sina barns liv och kroppar, går tillbaka till antiken. Hon menar att det förhållandet alltid har funnits, och finns än i dag, men att synen på vem som utsätter sitt barn för fysiskt våld har präglats av den medicinska diskursen. Detta tog sin början när djurskydds-rörelsen i USA under 1800-talet även började intressera sig för utsatta barn och reste krav på någon form av behandling för den som utsatte sitt barn för fysisk misshandel. Själva patologiseringen av ”the abuser” får som logisk konsekvens att rollen av att vara ”en på något sätt störd misshandlare” flyttar fokus från handlingen i sig – det är en person som ska botas, snarare än en handling som bör bestraffas. En vidare konsekvens som lyfts fram är att den som använder fysiskt våld mot sitt barn, men inte betraktar sig själv (eller ses av omgivningen) som ”sjuk”, inte heller behöver identifiera sitt beteende som en misshandlares beteende (a.a., s.106). Andra tänkbara förklaringar till beteendet faller bort, menar Bell, och pekar på sociala, ekonomiska och demografiska faktorer som exempel på sådant som inte tas i beaktande. Det är inget hon utvecklar vidare i sin artikel, utan konstaterar, ur ett diskursivt perspektiv, hur det kommit sig att barnmisshandlare kommit att betraktas som avvikande, och hur synen på barnmisshandel som något patologiskt snarare än straffbart vuxit fram.

Synen på barn som brottsoffer diskuteras i Erikssons ”Justice of Welfare? Nordic Women’s Shelters and Children’s Rights Organizations on Children Exposed to Violence” (Eriksson, 2010). Här beskrivs hur organisationer i de nordiska länderna (undantaget Island) på olika sätt förhåller sig till problematiken kring våldsutsatta barn (i detta fall barn som bevittnat våld mot sina mödrar). Eriksson urskiljer två diskurser; en välfärdsdiskurs, i vilken våld konstrueras som ett socialt problem och fokus ligger på omvårdnad och behandling (för barnet), och en rättslig diskurs, där våld konstrueras som ett brott, och fokus istället läggs på brottsoffrets (barnets) rätt till kompensation samt på frågan om att ställa förövaren till svars rent juridiskt (a.a., s. 67). Det påpekas att synen på kvinnor som utsätts för våld förskjutits från en välfärdsdiskurs till en rättslig diskurs, där tonvikten från och med 1990-talet mer och mer kommit att ligga på kvinnan som brottsoffer. En liknande utveckling är aktuell i Sverige när det kommer till barn som exponeras för våld. Det lyfts fram att en förutsättning för att betrakta barn som brottsoffer är att också betrakta den som tillgriper fysiskt våld som krimi-

nell, och att det kan vara svårt att få ihop bilden av en misshandlare (det vill säga kriminell person) och en i sig ok pappa [synen på den avvikande misshandlaren] (a.a., s. 79). Att lyfta frågan om barn som brottsoffer är, menar Eriksson, ett sätt att omvandla bilden av enskilda, lidande barn till en bild av ett socialt problem som måste hanteras samhälleligt, och inte i första hand på individnivå. Paradoxalt nog, kan man tycka, menar hon att det skiftet i fokus samtidigt kan vara ett sätt att driva på en mer generell välfärdsdiskurs för våldsexponerade barn – problemet behöver belysas från flera håll och lyftas fram aktivt på många fronter (a.a., s. 79). Hon påtalar också att det är ett sätt att förhålla sig till rådande diskursiva strukturer. Hon tar upp två besläktade diskursiva sätt att betrakta barn, och menar att det finns en inneboende dubbelhet i synen på barn, som tar sig uttryck i olika policier och praktiker. Å ena sidan konstrueras barn i en omvårdnadsdiskurs (att jämföra med redan nämnda välfärdsdiskurs), där de ses som passiva mottagare av omvårdnad och kontroll. Å andra sidan skymtar barn i en deltagandediskurs (jämför den rättsliga diskursen), där de konstrueras som medborgare och aktörer. I Sverige, menar Eriksson, ligger tyngdpunkten på den förra.

Preliminära diskursmodeller

De två diskurser som jag tycker mig se i både materialet och i den tidigare forskningen, och som jag beskriver mer ingående längre fram, har delvis olika arenor. Den tidigare forskningen lyfter fram olika historiska faktorer och skeenden som lägger grunden för en förståelse av situationen idag – en situation som (fortfarande inom den forskning jag använder mig av) ofta problematiseras. Det man pekar på är olika aspekter av den historiska situation som vi befinner oss i idag, och hur den kan beskrivas ha vuxit fram. Man har synpunkter på det rådande och den form det tar i institutioner och i de föreställningar som format desamma. Här går det att urskilja flera diskurser, där de senaste årens forskning i ämnet, genom sina skildringar, konstituerar dels en egen diskurs genom att peka ut en annan diskurs, som man skulle kunna säga är den i samhället dominerande. Den institutionaliserade diskursen benämner jag Diskurs I, och den andra, som definierar sig genom att vara icke-Diskurs I, benämner jag som Diskurs II. Diskurs I, som alltså kan beskrivas som dominerande och befast i grundläggande kulturella föreställningar som ofta tas för givna, kan inte sägas vara hegemonisk, genom att den *problematiseras* i bl.a. den tidigare forskning jag utgår från. Det går att beskriva två diskurser, varav en, Diskurs II, definierar sig utifrån den andra, och samtidigt innehåller moment som inte återfinns i Diskurs I. Hade den tidigare forskningen, som jag sökt utifrån mina sökkriterier, utgått mer från Diskurs I så hade jag naturligtvis tagit fasta på det, men som det är nu, så återfinns Diskurs I enbart i den tidigare forskningen såsom definierad av Diskurs II. Det i sig gör att

bilden av Diskurs I som en dominerande diskurs stärks; dels är det en diskurs som genomsyrar institutioner, och dels anses den som så självklar att den inte behöver legitimera sig. Till för inte länge sedan, och bitvis fortfarande, har den tagits så för given att den har kunnat passera som objektivitet. Jag vill alltså, utifrån de diskursmodeller jag kommit fram till och som jag strax ska beskriva, grovt skissat göra gällande att de institutioner som i realiteten ska ansvara för barnskyddet är formade, och utgör en del, av Diskurs I; att de senaste årens forskning i ämnet påvisar den diskursiviteten och själva kan sägas ha visat sig ha sina rötter i, och åter-skapa, en annan diskurs, Diskurs II. Yttringar av Diskurs I kan i samma grova skiss sägas vara de senaste årens forsknings objekt, medan Diskurs II är samma forsknings diskursiva utgångsläge. Om vi alltså ponerar att det finns två olika diskurser, och att Diskurs I konstitueras som formell diskurs genom Diskurs II's skildringar – hur ser då dessa skildringar ut? Vilka nodalpunkter bär upp de två olika diskurserna, och vilka flytande signifikanter förenar dem i form men inte innehåll, eller, med andra ord, finns det centrala begrepp som används i bägge diskurserna men ser sin innebörd variera dem emellan, och vilka är de i så fall? Jag kommer i det följande diskutera moment i form av historiska hållpunkter som lyfts fram som relevanta i Diskurs II, och därefter göra en konkret beskrivning av centrala begrepp i de två diskurserna. Vissa moment i tidigare forskning, som tagits upp i sammanfattningen av de olika artiklarna, återkommer nedan. Det är olika sätt att kontextualisera innehållet, vilket gör det motiverat med en viss upprepning.

Kronologi utifrån Diskurs II/Utkast till en genealogi för Diskurs I

Ett sätt att komma runt sin egen diskursiva förförståelse, och få syn på saker som annars tas för givna, kan vara att göra en historisk tillbakablick (Winther Jørgensen & Phillips 2010, s. 44). Vissa historiska fakta, som ligger till grund för vårt samhälles historiska diskursiva situation, dyker upp i de senaste årens forskning. Ett sådant är att föräldrars makt över barn går tillbaka till antiken, där familjefadern (Patria Potestas, fadersmakt) hade rätten till barnens liv, kroppar och egendom så länge han levde, på samma sätt som han förfogade över slavarnas. Den makten, och praktiken att faktiskt slå eller på annat sätt utöva våld mot det egna barnet, menar Bell har fortsatt in i modern tid, då utsatta barn i familjer, genom den amerikanska djurrättsrörelsen på 1870-talet, kom att uppmärksammas. Vad som ändrats är inte den kulturella våldspraktiken, menar Bell, utan samhällets syn, som nu, i och med den medicinska diskursen, patologiserar våldsvärken och sätter ett diskursivt likhetstecken mellan våld och avvikelser.

I tidig modern tid, när mänskliga rättigheter började formuleras, låg fokus på civila rättigheter, i form av bland annat rätten till liv och egendom. Som Quennerstedt tar upp, låg just dessa nära varandra, i och med att egendomen ofta var en förutsättning för försörjningen och därmed, indirekt, även för själva livet. Barn räknades in i egendomen, och äganderätten, som försvarades hårt av bland andra den tongivande filosofen John Locke, infattade även barn. Vuxnas civila rättigheter kom att innefatta rätten till de egna barnen, medan barnen själva inte hade några rättigheter alls. Den synen utarbetades ytterligare i det att barn senare kom att definieras som oförnuftiga varelser, och därmed inte som subjekt. Filosofen Kant, som verkade mot slutet av 1700-talet, menade att barn, kvinnor och arbetare (samt givetvis utom-européer) inte har något förnuft, och att det därmed är tveksamt om de ens kan definieras som människor (Quennerstedt 2010, s. 625). Det var, som nyss nämnades, först på 1870-talet som ut-satta barn började uppmärksammas, och då av the American Society for the Prevention of Cruelty to Animals, som grep in till försvar för en svårt misshandlad flicka, och lyckades förmå en domstol att flytta henne från hemmet med hänvisning till då rådande djurskyddslagstiftning och till argumentet att även barn är djur och därför borde omfattas av lagen. (Bell 2011, s. 103)

På 1900-talet växte det svenska samhällets engagemang för barn, men det var inte för barnets egen skull, utan som led i ett övergripande folkhälsoarbete som syftade till att neutralisera potentiella framtida fridsstörare (Cocozza, Gustafsson & Sydsjö 2010, s. 926). Socialtjänstlagen fick en ny utformning 1982, men innehöll inget specifikt barnskydd. 1989 lanserades barnkonventionen. Under 1990-talet och in på 2000-talet, har barns egna civila rättigheter kommit i fokus, genom att man från olika håll försökt få till ett ändrat förhållningssätt gentemot barn – barn som brottsoffer, om än för att få erkännande för en problematik (Eriksson 2010).

Centrala begrepp

Det framkommer i den tidigare forskningen tre centrala teman som har relevans för mitt material. Ett rör synen på *barn*: deras ”natur” – vad är det att vara barn? – och utifrån det deras behov. Ett annat är synen på *familjen*, som en alltid trygg plats eller som en potentiell plats för våld och därigenom inneboende motsättningar mellan olika familjemedlemmars rättigheter och intressen. Ett tredje tema är synen på vad som ligger i *utsatthets* natur: vad är egentligen utsatthet hos ett barn, och vem är den som utsätter det? Ur ett diskursteoretiskt perspektiv kan ”barn”, ”familj” och ”utsatthet” sägas utgöra nodalpunkter, så tillvida att de utgör ömsesidigt definierande moment som genom sina respektive betydelser tillsammans

bildar en sammanhängande föreställning som bestämmer vad det, inom diskursens ram, går att tänka om hur det ser ut i familjer och vilket stöd och bemötande barn kan tänkas behöva från samhällets sida. Beroende på hur man väljer att definiera ett av begreppen kommer definitionen av de övriga att påverkas. De är alltså flytande signifikanter, det vill säga ord som kan ges olika innebörd beroende på vilken förståelse av verkligheten man har. Som flytande signifikanter bestäms inte deras betydelse enbart av hur de relaterar till de andra begreppen, utan även av de möjliga betydelser som de utesluter. Jag ska börja med att skissa på den diskurs som utgörs av betydelser och definitioner som den tidigare forskningen lyfter fram som dominerande i vårt samhälle. Därefter kommer jag skissa på en alternativ diskurs, där jag tar fasta på andra möjliga betydelser som framkommer av den tidigare forskningen.

Inom diskursteori tänker man sig den materiella och institutionella verkligheten vara en del av diskursen, som i växelverkan med tal och handling producerar en given verklighetsbild. Under varje rubrik diskuterar jag även hur de diskursiva moment som belyses i tidigare forskning kan härledas ur både kulturella synsätt, lagrum och det sätt på vilket socialtjänsten är utformad. På samma sätt som fängelsernas arkitektoniska utformning skapades av och återskapade en viss diskurs, eller frånvaron av invånare på hem för spetälska kom att bidra till formandet av vansinnet, laborerar jag med möjligheten att socialtjänstens organisatoriska utformning och handlingsutrymme, i form av lagrum och resurser, både speglar och återskapar en, eller två, diskurser.

Diskursmodell I

I Diskursmodell I betraktar man inte våld mot barn som ett generellt utsatthetsområde som berör familjen. De som utsätter sina barn för våld betraktas som avvikande; den som utför handlingen förväntas vara en uppenbart avvikande person. (Bell 2011, s. 106). Den föreställningen bekräftas av Eriksson, som tar upp att det kan vara svårt att få ihop bilden av miss-handlaren som en i övrigt ok förälder (Eriksson 2010, s. 79). Barns främsta behov är uppfost-
ran och omhändertagande. Eftersom föräldrarna är ansvariga för barnen ska stöd riktas till familjen, om det finns något som väcker oro för ett barn. Det speglas i hur vi i det svenska samhället utformar barnskyddet (Leviner, 2011). Socialtjänstens utformning visar på tanken att kärnfamiljen är det bästa sammanhanget för de allra, allra flesta barn att befinna sig i, och att föräldrar som behöver stöd i sin föräldraroll frivilligt söker, eller åtminstone har insikt om sitt behov av, hjälp (Cocozza et al. 2010, s. 922). De föräldrar som utsätter sina barn för olika former av våld har uppenbara problem, och våldet förväntas därför vara synligt utan att utredare behöver särskilda kunskaper i ämnet, varken om risk- och skyddsfaktorer eller om

relationsvåldets dynamik (Leviner 2011). Mot bakgrund av hur det ser ut idag inom socialtjänsten, så har man vidare inte lokaliserat något behov av särskild kompetens hos utredarna, och lagstiftningen, som anger det handlingsutrymme man har inom socialtjänsten, visar också på en stark tilltro till föräldrarnas självinsikt i de fall de betar sig på ett skadligt sätt, genom frivilligheten hos SoL. Lagstiftningen i sig beskriver just våldets ovanlighet, då frivilligheten går så långt, och den andra aktuella lagen, LVU, tillämpas sparsamt (Cocozza et al. 2010, s. 926). Utredarna anses inte behöva strukturella förutsättningar att ge sig tid att höra varje barn ordentligt, eller någon särskild träning i hur man talar med barn. Intressekonflikter mellan barn och föräldrar uppträder i extremfall, vilket speglas av de två lagrummen där SoL är till för föräldrar som kan se sina barns behov, och LVU, som ska fånga upp de fall där intressekonflikter finns, bygger på tvångsomhändertagande av barnet och innebär placering utanför hemmet. Barnkonventionen tolkas i den här diskursen med tonvikt på barnets sociala rättigheter (ett område där det inte finns potentiella konflikter mellan barn och föräldrar), snarare än på civila rättigheter (där en sådan intressekonflikt skulle kunna komma i dagen). Barn betraktas i stor utsträckning utifrån behovet av att ges försörjning av föräldrar eller samhälle och, som den diskursiva praktiken visar, i mån av möjlighet, att få komma till tals. Men det anses i princip alltid vara föräldrarna som känner sitt barn bäst, och som vet vad det behöver.

Diskursmodell II

Diskursmodell II ger en annan syn betydelse åt de flytande signifikanterna barn, familj och utsatthet. Familjen är en plats där föräldrarna, framför allt fadern, sedan årtusenden har haft oinskränkt makt över barnens liv och kroppar. I början av modern tid, när de civila rättigheterna började formuleras, kom rätten till liv och egendom i relation till staten att förknippas även med ägandet av de egna barnen. När sedan de mänskliga universella rättigheterna började formuleras, så omfattades inte barn (eller kvinnor, eller arbetare) av dessa – de var kopplade till ett visst förnuft, som de kategorierna inte ansågs besitta. Rester av det här synsättet lever kvar än idag. Man talar om barns rättigheter i första hand i termer av sociala sådana, och de civila, som mer betonar barnets rätt att komma till tals, och rätten att slippa utstå olika former av våld från föräldrarnas sida, kommer i praktiken i skymundan, genom att lagstiftningen inte möjliggör någon hjälp för dessa barn om föräldrarna själva anser sitt våldsbeteende vara oproblematiskt och om deras framtoning i övrigt inte är så avvikande att de kan förstås som våldsamma i den rådande diskursen. Våld mot barn är kriminaliserat, men utformningen av socialtjänsten, de lagar man har att förhålla sig till och sättet på vilket arbetet organiseras gör att barn som lever våldsutsatt inte får det stöd från kommunen, till en skälig levnadsnivå, som

varje kommuninvånare har rätt till (Leviner, 2011). Barn är utsatta i betydligt större omfattning än socialtjänsten har möjlighet att fånga upp. (Cocozza et al., s. 923). En möjlig slutsats ur det diskursiva perspektivet är att barn som lever våldsutsatt lever i en dubbel utsatthet: dels i familjen, och dels i ett samhälle som inte har något stöd att erbjuda. Genom att vi kulturellt definierar den som utövar våld mot barn som en avvikare, kan flertalet vuxna, som själva utför samma handlingar men inte uppfattar sig själva som avvikande, frångå sig rollen av misshandlare eller på annat sätt förövare. Det skulle i en diskursteoretisk terminologi kunna beskrivas som skapandet av den egna identiteten och handlandet som "normala", genom att konstruera den avvikande "Andre". Och utredare inom socialtjänsten lämnas utan riktlinjer när det kommer till att bedöma riskfaktorer för barn, vad våldsutsatthet i familjen beträffar. Bo Edvardsson tar i en skrivelse upp hur man då och då från socialtjänstens sida "väljer ut" en förälder som demoniseras grovt. Han kallar det fenomenet för "hunting the monster theory", och vill göra gällande att det är något som återkommer i socialtjänstens handläggning av barnavårdsärenden (Edvardsson 2010). Man organiserar slutligen barnskyddet på ett sådant sätt att det är integrerat i familjestödet. Det gör att det blir svårare att hålla ett renodlat barnperspektiv, och det har visat sig att man som utredare blir mer benägen att ta föräldrarnas perspektiv som utgångspunkt i utredningar.

Resultat

Utifrån de diskursmodeller som tidigare forskning gett vid handen, kommer jag titta tematiskt på materialet, och till att börja med presentera det utifrån de tre centrala punkterna familj, barn och utsatthet. De lyfts fram på olika sätt i de två olika diskurserna. Viktigt att påpeka är att de inte ska ses som polariteter, det vill säga varandras motsatser. De står inte i opposition till varandra, utan är olika utgångslägen i en föreställning om vad familj, barn och utsatthet är och kan vara, och därmed vad som är relevant eller ens möjligt att prata om. Det är alltså inte frågan om antingen-eller-positioner, utan om olika betraktelsesätt, även om de förhåller sig till varandra; framför allt Diskursmodell II, som ju definierar sig utifrån Diskursmodell I.

Därefter tittar jag på annat som framkommit i materialet, och diskuterar hur det kan infogas i diskurserna, och hur det påverkar dem. Till sist återkopplar jag de färdiga diskurserna till källorna, och ser hur källorna placerar sig i relation till dem.

Presentation av materialet

Eftersom jag gör en diskursteoretisk analys, så är det av visst intresse i vilket sammanhang det som skrivs blir till. En enstaka mening eller ord kan förstås på många olika sätt beroende på dess kontext, och eftersom jag diskuterar meningar och sammanhang, och rör mig mellan ut-sagor och den institutionella verklighet de refererar till, kan det vara på sin plats att först ge en översikt över materialet i dess helhet.

Det utgörs av, i kronologisk ordning:

- 30 januari: Pressmeddelande från Akademikerförbundet SSR den 30 januari, om bristande ansvar för barnskyddet, riktat till ”socialtjänstminister Maria Larsson och Sveriges Kommuner och Landsting.”
- 9 februari: Uttalande på Regeringens hemsida om Maria Larssons barnresor, denna gång till Växjö.
- 20 mars: Uttalande från Akademikerförbundet SSR om uteblivna anslag och åtgärder för utsatta barn i socialtjänsten, riktat till Maria Larsson och regeringen.
- 23 mars: Barnombudsmannens årsrapport ”Signalerna” med fokus på barn och relationsvåld.
- 23 mars: Skrivelse från Barnombudsmannen ställd till barnminister Maria Larsson, med sammanfattning av årsrapporten och krav på reformer av socialtjänsten.
- 23 mars: Uttalande från Akademikerförbundet till stöd för Barnombudsmannens förslag.

- 27 mars: Kommentar till Barnombudsmannens rapport från SKL.
- 24 april: Uttalande från Unicef angående en dom i ett misshandelsmål.
- 30 april: Pressmeddelande från Regeringen angående uppdrag till Socialstyrelsen att ”utveckla metoder för det förebyggande arbetet riktat till personer som utövar våld mot närstående.”

Familj och intressekonflikter

I materialet framkommer det ett antal olika utsagor om barnskyddet, om familjer, barn och utsatthet.

Vad gäller synen på familjen som institution dyker det upp ett par uttalanden som tydligt härrör från diskursmodell I. Akademikerförbundet SSR skriver, à propos att socialsekreterare gör ett bra arbete men behöver mer resurser, att ”de allra flesta unga och deras föräldrar söker sig självmant till Socialtjänsten för stöd och hjälp. De allra flesta är nöjda med den hjälp de får.” (Akademikerförbundet SSR, 30/1 2012). Här bortser man från den kategori familjer som enligt diskursmodell II, mot bakgrund av en intressekonflikt mellan barn och föräldrar men ett i övrigt till synes normalt familjeliv, aldrig kommer till socialtjänsten trots att barnen faktiskt far illa. Hon problematiserar inte alls relationen barn-föräldrar i termer av intressekonflikter, och fall där de är representerade lyser med sin frånvaro i hennes pressmeddelanden. Den diskursiva bilden av familjen som antingen god (familjen agerar i barnets intresse) eller så uppenbart av ondo att det finns underlag för ett tvångsomhändertagande, återskapas okritiskt, trots att andra aspekter som ligger närmare diskursmodell II också lyfts fram (se mer nedan). Även Regeringen bortser från den intressekonflikt som skulle kunna finnas i en familj. En central fras, som kommer återkomma när jag presenterar resultaten, kommer från ett pressmeddelande som kungör att Regeringen tillsatt en utredning som ska utarbeta modeller för hur våldsutövare ska behandlas. ”I samband med att en person som utövar våld [mot närstående] genomgår en behandling är säkerheten för de som utsätts väldigt viktig.” (Regeringen, 30/4 2012). Det är inte specificerat vari behandlingen består, men inget om de anhörigas egen önskan och upplevelse nämns. Uppenbarligen är den övriga familjens skydd, och därmed upplevelsen av att vara skyddad, knuten till förövarens behandling, och inte till den egna upplevelsen av trygghet, tillit till den tidigare förövaren, eller en egen önskan att åter närma sig varandra. Här reproduceras bilden av att familjen alltid ligger i varje familjemedlems objektiva och subjektiva intresse, och att man så snart förövarens behandling är över antas känna sig säkra. Även när man, som i detta pressmeddelande, talar om våld inom familjen, så är familjen som institution överordnad den våldspräglade relationen. Det momentet påtalas

även av Barnombudsmannen, som tar upp situationer där barn som utsatts för våld och genomgått behandling efter avslutad behandling förväntas återuppta kontakten med den våldsutövande föräldern igen. Man menar att socialtjänsten, när ett barns behandling i ett sådant läge är avslutad, tenderar att skifta fokus från barn till förälder, utan att ta hänsyn till barnets önskemål (Barnombudsmannen 2012, s. 45).

Diskursmodell II återfinns också i materialet när det kommer till familjen. Det är framför allt BO som lyfter frågan om möjliga intressekonflikter mellan föräldrar och barn. Här återfinns också utsagan om att föreställningen om det goda föräldraskapet har präglat den svenska lagstiftningen på området, och hänvisningar till socialtjänstens begränsade möjligheter att påtvinga en familj insatser.

”En förälder kan bete sig väldigt illa mot sitt barn eller mot barnets andra förälder utan att för den skull förlora vårdnaden eller rätten till umgänge, och utan att socialnämnden kan ingripa till stöd för barnet. [...] Barn har tvingats bo kvar i familjer där våld och övergrepp förekommit, men också tvingats åka till en förälder mot sin uttryckliga vilja.” (a.a, s. 27).

Att samhället här har en viktig roll att spela påtalas av Unicef: ”Ett barn som inte får sina rättigheter tillgodosedda i sin hemmiljö, utan t.o.m. löper som störst risk att skadas i hemmet, är helt och hållet beroende av ett samhälle som tydligt står upp för dess rättigheter” (Unicef, 24/4).

Här framträder diskursmodell II dels i egen rätt genom att beskriva familjen som en plats för tänkbara intressekonflikter, och dels genom att konstituera sig genom kritiken av diskursmodell I i form av de institutioner och lagar som speglar föreställningen om den goda familjen och av föräldrar, som om de har problem, själva inser det och söker hjälp. Även Regeringen visar på förståelse för att familjen kan vara en destruktiv plats för barnet: ”den största riskfaktorn för barn att utsättas för våld är om det förekommer våld i familjen” (Regeringen, 30/4 2012). Jag kommer återkomma till den utsagan när jag diskuterar ”utsatthet”, men vill redan här beröra det diskursiva problematiska i att å ena sidan medge att det finns våld i familjer, och å andra sidan lägga fokus, som nämnt, på förövarens behandling. Att göra det men bortse från den övriga familjens önskan om skydd och känsla av säkerhet, ger ”våld” en annan innebörd än det får om man fokuserar på konsekvenserna för dem som utsätts. Att, som på regeringens hemsida, tala om våld och barns utsatthet men göra det i termer av förövare – behandling, är att (i utsagan) bortse från barnets perspektiv. Givet sammanhanget som utsagan ingår i vill jag därför flytta över skrivelsen på regeringens hemsida helt till diskursmodell I, som då behöver revideras.

Att omtala våldsutsatthet blir då möjligt även i diskursmodell I, men det faller inom ramen för den goda familjen. Våld är inte något som personer utsätts för och som får konsekvenser för den som drabbas, utan är ett beteende som kan och bör justeras. Konsekvenserna för den utsatta blir osynliga, liksom den utsatta själv, och även utsattheten. Det förklarar den del av kritiken från Barnombudsmannen som riktar sig mot ”diskursmodell I-praxis”:

”När ett barn som utsatts för övergrepp färdigbehandlats, utan att ha kontakt med förövaren, kan socialtjänsten byta fokus och bli mer föräldraorienterade – barnet tvingas till umgänge och man kan inte hindra honom/henne från kontakt med barnet” (Barnombudsmannen 2012, s. 22).

Det kan utifrån kritiken konstateras att det i praktiken, sett från diskursmodell II’s horisont, finns utrymme att bejaka föräldrars vilja på barnets viljas bekostnad. Frågan blir, om barn kan anses ha en vilja i diskursmodell I?

”Barn” som subjektsposition?

Att barnets bästa är föräldrar ligger som utgångspunkt i båda skrivelserna på regeringens hemsida. Som påpekats hamnar barnets eget intresse i diskursmodell I under familjens intresse. När det finns påtalat vilka intressekonflikter som förekommer i diskursmodell II, skulle en tystnad i ämnet, dvs att *inte* påtala eller kommentera det som sägs där, kunna läsas som ett förnekande av den diskursiva komponenten. Kan det vara så, att det i diskursmodell I inte går att benämna en subjektiv konflikt mellan föräldrar och barn därför att ”barn” inte antas vara en egen subjektsposition, inte tillskrivs en subjektivitet?

En komponent i diskursmodell II är påpekan det att barn historiskt inte tillskrivits det förnuft som en fullvärdig människa kan tänkas äga, och att de civila rättigheter som utgör en del av artiklarna i Barnkonventionen fortfarande inte är möjliga att tänka fullt ut i diskursmodell I, den i praktiken dominerande diskursen? Det skulle i så fall förklara det som synes vara en paradox i regeringens andra uttalande; att å ena sidan påtala barns våldsutsatthet i hemmet, och samtidigt inte fästa tyngden vid barnets känslomässiga och tänkta verklighet som del av situationen, utan fokusera på förövaren och hans/hennes behandling (Regeringen, 30/4 2012). ”Barn” är i så fall i diskursmodell I fortfarande inte en egen subjektsposition, utan förstås i relation till föräldrarna och i relation till föreställningen om den goda familjen. Den bilden bekräftas av en utsaga från Barnombudsmannen, som påtalar att socialsekreterare, efter att ett våldsutsatt barns behandling avslutats, har en tendens att skifta fokus från barn till förälder, och att barn återintroduceras i ett umgänge utifrån förälderns önskemål, oavsett vad barnet självt vill (Barnombudsmannen 2012, s. 32). På så sätt återskapas ett förnekande av barnet

som subjekt; samma förnekande som det utsatts för av den förälder som utsätter det för våld. Talet om skydd för barnet blir ett skydd som innebär ett förnekande.

Diskursmodell II, och barnets rätt att komma till tals, återkommer hos Barnombudsmannen, och en kritik av bristande resurser att arbeta med utsatta barn på ett ordentligt sätt förs fram från Akademikerförbundet SSR. Barn ska få komma till tals enligt de riktlinjer man har, men de socialsekreterare som ska höra det har inte alltid de resurserna, varken i tid eller kunskap. BO lyfter fram hur barn ser på detta.

”En del barn som varit i kontakt med socialtjänsten berättar att de inte själva fått prata med sin socialsekreterare. Andra berättar att de fått komma till tals men att de inte känner sig lyssnade på. [...] Barnoch unga berättar även om hur utlämnade de kan känna sig när de lämnas utan stöd och insatser efter avslutat utredning” (Barnombudsmannen 2012, s. 36).

I diskursmodell II finns subjektspositionen ”barn”, som människor med civila rättigheter. De behöver bemötas och tas på allvar. Men det innebär inte bara att bli tillfrågad, utan att svaret också tas emot. Frågandet i sig har inget egenvärde, utan behöver ske i en kontext där barnet blir taget på allvar hela vägen. Att så inte sker blir ytterligare ett konkret belegg för att diskursmodell I har en dominerande position; även om barnet *får* komma till tals, och *blir* taget på allvar, så finns det ofta inte möjligheter att i praktiken möta upp dess behov (se lagstiftning och resurser). I regeringens första skrivelse synliggörs frågan om barnets rätt att komma till tals och om socialnämnden frågar efter barns inställning i frågor som rör det som något viktigt (Regeringen 9/2 2012). Men i de fall där intressekonflikt föreligger mellan barn och föräldrar så finns ingen hjälp till barnet, dels på grund av resursbrist, dels på grund av organisatoriska frågor som hur barnskyddet organiseras och hur lagstiftningen ser ut, och dels på grund av att socialsekreterarna saknar kunskaper. Så länge det faktum att barnet inte kan få ordentligt gehör för sin inställning i frågor som rör dess säkerhet och integritet så framstår frågandet som tomt. Det som beskrivs i nämnda skrivelse är en fråga om att komma till tals, men *utan* att frågan om gehör lyfts. Det skulle kunna sägas landa, trots att avsikten kan antas vara god och viljan finns att lyfta ett barnrättsperspektiv, i diskursmodell I, där frågan om barnets subjektivitet i praktiken förtigs och saknar relevans.

Mot den bakgrunden kan man ur diskursmodell II läsa utsagan hos Unicef, om ”ett akut behov av att ta barns rättigheter och barnkonventionen på större allvar”, och att ”svensk lagstiftning och myndighetsutövning har många hål genom vilka samhällets mest utsatta barn tillåts falla igenom, och för dem behövs barnkonventionen” (Unicef, 24/4 2012). Barn som får sina rättigheter, inklusive de civila, tillgodosedda i familjen, behöver inte samhällets stöd.

Men barn vars civila rättigheter kränks i familjen behöver få de rättigheterna tillgodosedda av samhället. Begreppet ”barn” i diskursmodell II kan inte särskiljas från deras subjektivitet och civila rättigheter. I diskursmodell I omtalas, ur det perspektivet, barns rättigheter utan någon större förståelse för innebörden i de rättigheterna. Som diskursmodell II redan i den tidigare forskningen tar fasta på, så har barnkonventionens innebörd tolkats utifrån föräldrarnas civila rättigheter, och relationen föräldrar – barn som ett ägandeförhållande. Det kan bidra till att man inifrån diskursmodell I, där man inte reflekterar över barnets subjektivitet och civila rättigheter, har ambitionen att ordna goda levnadsförhållanden för barn utan att medge deras subjektivitet, vilket i sin tur föranleder kritik från det håll där diskursmodell II befinner sig. Vad blir konsekvenserna av att fullt ut godta barn som integrerade subjekt eller inte?

Utsatthet – dubbel, ingen alls eller både och?

Hur man väljer att definiera ”familj” och ”barn” påverkar på djupet hur man kommer att definiera ”utsatthet”, när det kommer till barn och våld i nära relation. De underliggande föreställningar som jag beskrivit i diskursmodell I och diskursmodell II kommer till uttryck även här. Det material jag behandlar har jag, som redan nämnts, fått fram genom att på respektive instans hemsida söka på ”barnskydd” och ”barn utsatthet.” Mina träffar antas säga något om synen på utsatthet hos barn, både genom vad som sägs och vad som inte sägs.

Barnombudsmannen presenterar som enda instans siffror på omfattningen av utsatthet bland barn. 13,4% av barn i åldern 15-16 år har blivit utsatta för fysiskt våld i hemmet. 1-3% av pojkar och 7-10% av flickor har utsatts för sexuella övergrepp (utan att tafsande och blottning räknas in). Det påtalas att barn som bevittnar våld mot den andra föräldern eller mot syskon också påverkas djupt (Barnombudsmannen, 2012). Det är påpekanden som säger att våld är förhållandevis vanligt och får allvarliga konsekvenser. Diskursmodell II, som är öppen för att tala om omfattning och om intresseområden i familjen, är utgångspunkt. Och, som BO påpekar, ”enligt artikel 19 i barnkonventionen ska samhället vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av våld. I enlighet med artikel 39 i barnkonventionen ska samhället hjälpa barnet att rehabiliteras om det har utsatts för våld” (a.a, s. 27). Men, som nämnts under rubriken familj, så har föreställningen om den goda familjen präglat lagstiftningen. Diskursmodell I utgörs alltså även av de samhällsinstanser som ska skydda våldsutsatta barn. Den påverkar även utbildningarna, som enligt Akademikerförbundet SSR inte förser blivande socialsekreterare med det som i diskursmodell II anses vara tillräcklig kunskap om ämnet, även om den nu dominerande diskurs I i praktiken anser den tillräcklig (Akademikerförbundet

SSR, 30/1 2012). Samma kritik förs fram av Barnombudsmannen, som hänvisar till en rapport från Rädda Barnen 2006 (Barnombudsmannen 2012, s. 44). Diskurser produceras och reproduceras genom vårt sätt att ordna verkligheten, och som man hävdar inom diskursteori så är all mänskligt ordnad verklighet diskursiv. Det gäller naturligtvis även kunskapen inom olika professioner, lagstiftning och institutionernas utformning.

Diskursmodell I, som bygger på och reproducerar antagandet att våld i hemmet är väldigt ovanligt, har legat till grund för utformandet av befintliga skyddsinstanser. I den diskursen finns också föreställningen om den goda familjen, och antagandet att föräldrar som utsätter sina barn för olika former av våld vill sluta och inte har gjort det på grund av utebliven behandling. I den diskursen kan båda regeringens uttalanden skrivas in. Det unika exempel man väljer att lyfta fram i de texterna är ett besök av Maria Larsson på Araby Tigers barn- och familjprogram i Växjö.

”Det är en samverkan mellan idrottsklubben Araby Tigers och den kommunala verksamheten för att stötta och hjälpa familjer som har ett hjälpbehov. Maria Larsson träffade representanter från kommunen och idrottsföreningen. Barn- och äldreministern tyckte att verksamheten var mycket bra och att inriktningen med amerikansk fotboll, var intressant då den lockade människor från andra områden än just bara Araby. En bra plats att mötas, både barn och deras föräldrar” (Regeringen, 9/2 2012)

Det exemplet såsom *enda* exempel på verksamhet som Regeringen omnämner under ”barnskydd” står i skarp kontrast till den kritik som förs fram av Barnombudsmannen, Unicef och delvis från Akademikerförbundet SSR. Är det verkligen allt som finns att säga? Ett nekande svar på den frågan kommer i det andra dokumentet (som redan omtalats under ”Familj”, om förebyggande åtgärder mot relationsvåld). ”Socialstyrelsen får uppdraget att utveckla metoder för arbetet med personer som utövar våld mot närstående och som inte är föremål för insatser inom kriminalvården.” Man skriver också att ”en stor del av det våld som utövas i nära relationer [aldrig] kommer till myndigheternas kännedom” (Regeringen, 30/4 2012). Det presenteras ingen tanke om hur det våld som utövas dolt ska bli tillgängligt för behandling; den som utövar våld får förmodas antas göra det i brist på behandling, och förmodas medge sitt handlande när behandlingsmöjligheter yppar sig. Synen på misshandlaren som avvikande och i behov av behandling, vilket är en del av diskursmodell I, återkommer här, och smälter samman med synen på den goda familjen/välvilliga föräldern.

BO går, utifrån diskursmodell II som ser brister i utformandet av både institutioner och lagar, så långt som till att föreslå en omorganisering av socialtjänsten, i form av bildandet av

en ny myndighet, och en förnyad lagstiftning i form av en barnskyddslag, med utsatta barn i fokus. Förslaget stöds av SSR i ett uttalande, och kommenteras av SKL:

”Bättre skydd av barn är en prioriterad fråga för förbundet. En viktig del i arbetet är att tidigt se och möta upp barnen i deras vardag. Genom SKL:s Psynkprojektet pågår ett arbete just för att synkronisera samhällets alla instanser för barn och unga som har, eller riskerar att utveckla, psykisk ohälsa” (Sveriges Kommuner och Landsting, 27/3 2012).

Utan att vara kritisk mot Psynkprojektet i sig, går det att ställa frågan vad det har att göra med den övergripande frågan om en reformerad socialtjänst som kan möta våldsutsatta barn (som är det SKL svarar på, under rubriken ”BO och barnen”). SKL ställer sig kritiskt till BOs förslag, och svarar, sett ur diskursmodell II, med att inte svara något om våld (att vara våldsutsatt kan givetvis få konsekvenser för det psykiska måendet, men ingen sådan koppling görs i uttalandet). Att tala om barn som mår uppenbart dåligt men inte nämna något om orsakerna, i ett svar på en rapport från BO om våldsutsatta barn, skulle kunna tillföra diskursmodell I en extra dimension, i det att man inte berör tänkbara orsaker, där våld i familjen kan vara en av dem. Våldet blir osynligt.

På liknande sätt är barn, som redan berörts, i diskursmodell I inte subjekt i egen rätt. Barnombudsmannen tar upp att socialtjänsten är alltför fixerad vid en eventuell brottmålsdom, och har en tendens att avstå från att ta våldsutsatta barn på allvar i situationer där en sådan saknas (Barnombudsmannen 2012, s. 37). Civila rättigheter tillkommer, i diskursmodell I, historiskt sett föräldrarna, och barnets motsvarande rättigheter har inte beaktats när lagar, socialtjänstens organisation och utbildningen av socialsekreterare utformas. Det skulle kunna indikera att ”barn” i sig inte är en möjlig subjektsposition i den diskursen, och att ett barn för att bli taget på allvar i en utsatthet först måste relateras till en där befintlig subjektsposition, till exempel ”brottsoffer”. Att, som Eriksson tar upp, diskursen har förskjutits de senaste tio åren genom aktivt lobbyarbete från kvinnojourer och barnrättsorganisationer, till att benämna barn som bevittnar våld som just brottsoffer för att ge legitimitet åt de barnens behov av stöd, och att man på så sätt dessutom vunnit framgång i att föra upp den utsatta gruppen på dagordningen (Eriksson 2010, s. 80), skulle i så fall kunna bekräfta det, samt beskriva bilden av hur utsattheten betraktas i diskursmodell I; först som brottsoffer i formell bemärkelse blir utsattheten hanterbar.

Diskursiv sammanfattning av materialet

Det finns naturligtvis ingen instans i mitt material som motsätter sig att barn ska må bra och få stöd om de behöver det. Det är inte heller av intresse att framställa det så i uppsatsen, och den inställningen kan inte tillskrivas någon av diskurserna. Alla vill barns bästa, men hur det definieras kan variera beroende på vilka diskursiva föreställningar som ligger som grund. Och beroende på vilken diskurs en utsaga tar som utgångspunkt och därmed reproducerar, kommer resultatet bli väldigt varierande. Det som nu kan kallas Diskurs II påtalar brister i barnskyddet och i hänsyn till barns subjektivitet, och det är utsagor som alls inte berörs inom det som nu kan kallas Diskurs I. I Diskurs I, den (nästan) hegemoniska diskursen, är det inte meningsfullt att tala om det, det är icke-problem. Därmed finns det heller ingenting att gå i svaromål på. SKL, som bara gör ett uttalande i ämnet, är i min analys tydligt en del av Diskurs I, dels genom att inte beröra det våld som lyfts fram av BO i det som är en kommentar till densamma. Dels också genom sättet att, när man ändå talar om psykisk ohälsa hos barn, inte ge ens en antydning om att psykisk ohälsa inte uppstår ur ett vacuum, utan har ett sammanhang, som i vissa barns fall naturligtvis skulle kunna vara en våldsutsatthet. Regeringen gör två uttalanden. Man talar om ett barnrättsperspektiv och om våldsutsatta barn, men inkorporerar det i Diskurs I, där familjen trots allt har större tyngd än barnets subjektivitet. BO och Unicef, som båda har barns rätt som huvudfokus för sina respektive organisationer, kommer ur och placerar sig, av naturliga skäl, i Diskurs II, som de dels reproducerar med sina uttalanden, och dels, i samma rörelse, avgränsar från Diskurs I, som därigenom får tydliga konturer.

Akademikerförbundet SSR instämmer i kritiken av socialtjänstens organisation, och påtalar starkt bristande resurser; båda momenten kan tillskrivas Diskurs II. Men i det att man bortser från att påtala möjliga motsättningar mellan föräldrar och barn och begränsar sig till att framhålla de familjer där föräldrarna självmant söker kontakt och går med på insatser, återskapar man samtidigt en del av Diskurs I. Socialtjänsten fungerar för familjer där föräldrarna erkänner barnets behov och de egna tillkortakommandena, medan de barn som inte får sina civila rättigheter erkända av föräldrarna inte heller får det av samhället. Det är i praktiken föräldrarna som avgör hur det egna barnets rättigheter ska beaktas, vilket bekräftar den historiska bilden hos Quennerstedt: barn, men inte riktigt människor, och i praktiken fortfarande delvis föräldrarnas egendom. Det genererar en diskurs där föräldern också har rätt att hantera sin egendom efter tycke. Det kan vara en ”god” förälder som ser till sitt barns bästa i bemärkelsen respekt för kroppslig och psykiskt integritet, och då innebär inte diskursen något större problem för barnet. Men det kan också vara en förälder som inte har förmågan

	Diskurs I	Diskurs II
Utbildning hos socialsekreterare	Praxis: tas för givet att den är tillräcklig	Uttalad kritik: otillräcklig
Lagstiftning	Praxis: tas för givet att den är tillräcklig	Uttalad kritik: behöver ändras.
Organisationsform på socialtjänsten	Praxis: tas för givet att den är fungerande.	Uttalad kritik: fungerar inte, behöver ändras.
Barns subjektivitet/barnets civila rättigheter	-	Behöver tas på större allvar. Saknas strukturella och organisatoriska förutsättningar att ta den på allvar.
Åtgärder i det enskilda fallet	Behandla förövaren; Araby Tigers (amerikansk fotboll för barn och föräldrar)	Finns inte i nuläget - socialtjänsten behöver reformeras så att adekvata åtgärder kan sättas in.

Bild 1

till detta, och själv inte ser det som ett problem. Det finns inga samhälleliga förutsättningar att agera till stöd för barnet, och i den situationen blir det äganderättsliga förhållandet som tydligast och mest problematiskt. Utsattheten blir en dubbel utsatthet, men som i Diskurs I över huvudtaget inte kan benämnas. Ett av de citat som Unicef stödjer sig på i sin text, och som kommer från en domare som friat föräldrar, lyder: ”det torde inte vara straffbart att uppträda på ett kränkande eller otrevligt sätt gentemot en ett barn i familjen”, efter att en flicka berättat att hon blivit ”slagen, utfrysst och isolerad från den övriga familjen [...], förvägrats mat och sömn och blivit utsatt för andeutdrivning”. (Unicef, 24/4 2012). Hon ansågs inte vara trovärdig. Socialtjänsten har inget med straffrätt att göra, men ska garantera varje kommuninvånare en skälig och god levnadsnivå. Men, som del i samma diskurs som ovan nämnda domare, finns det inte mycket att göra om föräldrarna inte vill.

Det som delar diskurserna och gör att man talar om så olika saker, ja själva kärnfrågan är synen på barns subjektivitet. I den dominerande diskursen, Diskurs I, är den inte artikulera-

och samhällets barnskydd har utifrån det utformats så att det inte kommer fram. Föräldrarnas subjektivitet antas representera även barnens, och lagar och institutioner bygger på att föräldrarna i det beaktar barnet. När så instanser som kommer från ett MR-håll, och har en syn på barn som subjekt, möter den rådande diskursen i teori och praktik, så blir resultatet en diskussion där man inte alltid når varandra.

Flytande signifikant	Diskurs I	Diskurs II
"Barn"	<ul style="list-style-type: none"> • Mottagare av omvårdnad. • Tyngdpunkt på sociala rättigheter • Skydd genom föräldrarna. • "Barn" är ingen subjektspostion i sig, medan t.ex. "brottsoffer" är det. 	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiva samhällsmedborgare som behöver få komma till tals och höras. • Tyngdpunkt på civila rättigheter. • Om inte föräldrarna hör barnet, ska samhället göra det. • "Barn" är en möjlig subjektspostion
"Familj"	<ul style="list-style-type: none"> • En plats som till övervägande del är trygg. • Föräldrar vet vad som är bäst för barnet. • Europakonventionen; familjens rätt till ett skyddat privatliv. • SoL • Barnskydd integrerat i "Familjestöd" 	<ul style="list-style-type: none"> • En plats för möjlig intressekonflikt mellan barn och föräldrar • Föräldrar kan ha orsaker att dölja sitt beteende för omvärlden • Barnkonventionen; barnet rätt till skydd från alla former av våld i familjen. • Lämpligt med ett barnskydd separerat från "Familjestöd".
"Utsatthet för våld"	<ul style="list-style-type: none"> • Något som drabbar mycket få barn i den egna familjen. • Den som utsätter egna barn för våld är avvikande på ett sådant sätt att det är uppenbart. • Det behövs ingen särskild kunskap för att en utredare ska kunna hjälpa våldsutsatta barn 	<ul style="list-style-type: none"> • Något som är mer eller mindre vanligt men frekvent förekommande • Den som utsätter egna barn för våld kan vara vem som helst • Behövs specialistkompetens

Bild 2

Utgår man från Diskurs I, så finns det ett fungerande barnskydd i Sverige. Utgår man från Diskurs II så gör det det inte. Det diskursteoretiska begreppet ”myt”, som ju innebär den helhetsbild som tecknas inom en diskurs, och som man menar ger en sammanhängande bild som baseras på diskursiva artikulationer och därmed alltid utelämnar andra möjliga artikulationer, kan här bidra till en förståelse av hur det kommer sig att talet om barnskyddet ser så olika ut i de olika organisationer och myndigheter jag tittat på. Utgår man från Diskurs I, som jag vill mena att regeringen och SKL gör, så finns det ett tillförlitligt barnskydd, utifrån den mytiska föreställningen om att befintlig lagstiftning och organisation inom socialtjänsten samt utbildning av socialsekreterare täcker in det aktuella utsatthetsområdet. Utgår man från Diskurs II så är området självt betydligt vidare, och barn som där befinner sig får inte den hjälp de har rätt till.

I den tidigare forskningen tas det fasta på hur synsätt vuxit fram och bidragit till vår förståelse av verkligheten när det rör utsatta barn och förövare. Men, menar man: en sådan analys kan inte diskursivt förklara själva förekomsten av våldet (Bell 2011, s. 107). Inget försök till en sådan förklaring har dykt upp i någon av diskurserna. Våldet i sig ses som naturgivet, och kan, i diskursteoretiska termer, närmast beskrivas som en objektivitet, en ideologi. Vi tar för givet att det är något som alltid funnits och alltid kommer att finnas, på ett sätt som gör att vi blir blinda för det faktum att även det är en diskursiv praktik. Möjligen uråldrig, men icke desto mindre en diskursiv praktik, precis som allt annat en människa kan företa sig.

Analys

För att komma in på hur de olika diskurserna reproduceras, behöver man titta på inte bara hur diskurserna är uppbyggda eller hur de har vuxit fram, utan även på vilka mekanismer som genererar dem. ”Subjektet” är i diskursteorin, precis som jag nämnt i teoridelen, en konstruktion som uppstår när det lilla barnet, för att kunna utveckla en jaguppfattning, blir tvungen att separera från modern (utifrån strukturalistisk psykoanalys) och identifiera sig med de subjektpositioner som omgivningen möjliggör genom att spegla barnet. Varje identitet innebär på så sätt på samma gång möjliggörandet av en subjektivitet hos den enskilda människan och ett brott med den känsla av helhet som barnet har när det lever i symbios med modern. Sökandet efter en känsla av helhet, en hel identitet, är det som driver oss att identifiera oss med olika subjektpositioner, och är samtidigt det som omöjliggör den helheten, eftersom helheten i grunden är detsamma som det symbiotiska tillståndet (Torfing 2005, s. 165). Vi finner våra subjektpositioner utifrån de möjligheter som diskursen erbjuder, och utifrån skapandet av det som är icke-jag. Min identitet som till exempel svensk innebär att det måste finnas något icke-svenskt, och min identitet som god förälder förutsätter att det finns icke goda föräldrar, vars icke-godhet tjänar till att definiera min godhet. Det är ett tillstånd där allting flyter utom i våra mytiska föreställningar om verkligheten; en icke-essentialism. Och i den flytande tillvaron bygger vi, som individer och som kollektiv, våra institutioner, däribland socialtjänstens barnskydd. Frågan om huruvida stödet till det enskilda våldsutsatta barnet verkligen når fram kan inte besvaras, vare sig kvalitativt i det enskilda fallet eller sett till omfattning. Så länge vi befinner oss i en dominerande diskurs där våld i sig inte utgör en diskursiv artikulering som just våld, så har vi inte heller möjligheter att ta fasta på hur det ligger till. Och våldet som sådant, som diskursiv praktik, är fortfarande – i diskursteoretiska termer – i det närmaste en objektivitet. Samtidigt är våldet, även det, en spegling som konstruerar en viss sorts subjektpositioner, en viss sorts subjekt. Ska man vara konsekvent i det diskursteoretiska resonemanget måste det medges att ett barn som formas i en diskurs där våldet aldrig kan benämnas åtminstone i början av sitt liv kommer ha tillgång till andra möjliga subjektpositioner än ett barn som växer upp utan våld.

En kritik av diskursteorin är att den inte tydligt nog kan förklara subjektivitetens ontologi, det vill säga hur varje människa går från symbios och icke-jag till en varelse i flera subjektpositioner. Vad ÄR subjektet innan det blir subjekt, och vad händer längs vägen (Zizek 1990, s. 252)? Den frågan anses stå obesvarad. Och diskursteorins egen diskursivitet – hur kan man gå vidare med den? Är det verkligen så att diskursiviteten i den bemärkelse som används inom diskursteorin i sig är universell och tidlös, eller är även det en beskrivning av en basal,

historiskt bestämd kulturell diskurs i vilken personer genom uppfostran socialiseras in i den typ av verklighetskonstruktion som diskursteorin beskriver? Skulle det, utan att för den skull innebära en återgång till samma konstruerade ”objektivitet” som diskursteorin pekar ut, vara möjligt att tänka ett *annat* sätt att lämna det symbiotiska tillståndet än genom att renodlat identifiera sig med på förhand och av omgivningen möjliggjorda subjekspositioner, vilka med nödvändighet måste innebära en motsättning mellan å ena sidan en helhetskänsla och å andra sidan en delaktighet i de vuxna människornas, subjektens, värld?

En teoretiker som, utan att använda diskursteoretiska termer men ändå med utgångspunkt i delvis samma tankegångar, gått in för att förklara hur, och med vilka konsekvenser, vi ofta konstitueras i en våldsutövande diskurs, är psykoanalytikern och sociologen Alice Miller. Hon menar att svaren på frågorna ovan är nej. ”Subjektivitet” är hos henne tillgången till de egna känslorna och tankarna, och utrymme och förmåga att uttrycka dessa. Mot bakgrund av samma historiska perspektiv som jag kommit fram till i mina resultat (påtalade genom Diskurs II), beskriver hon hur (det jag kallar) en våldspraktik vuxit fram, och hur den under 1700-talet kom att formaliseras med hjälp av det då nyuppfunna påfundet ”uppfostran” (Miller 1984). Hon går ut med att tala om en mänsklig natur på ett sätt som är främmande för diskursteorin, och beskriver hur vi kan konstitueras genom att antingen bli adekvat bemötta i tidig ålder, genom att omgivningen speglar och fångar upp våra egna känslor tills vi lärt oss att själva göra det, eller hur vi kan få känslolivet förnekad och därmed, genom att vi är sociala varelser som inte blir till annat än genom att erkännas av omgivningen, stympas känslomässigt (Miller, 1980). Och uppfostran såsom den har institutionaliserats sedan 1700-talet, menar hon, bidrar starkt till det senare. Genom att först kränkas, och sedan få lära oss att det är ”för ditt eget bästa”, formas individer med stora mängder uppdämd aggressivitet och förtvivlan, som inte kan varken få ett utlopp gentemot den person som kränker, eftersom vi kognitivt lär oss att det är en god handling – eller åtminstone en handling vi behöver ha överseende med – eller få tröst i, genom att det inte anses vara något att trösta utan snarast vara något normalt och välgörande (a.a.). Det blir en dubbeltydig situation för barnet, där handlingen, reaktioner på handlingen samt det egna känslolivet trycks undan från det uttalbara, och det hela legitimeras med den förmodat goda avsikten hos föräldern. Syftet med barnuppfostran, som från början formulerades som att barnets egenvilja skulle kuvas för att barnet sedan skulle bli formbart och anpassas för ett civiliserat liv, har, menar Miller, fallit i glömska, men praktiken har förblivit densamma (Miller, 1983). Och när tillräckligt mycket vrede däms upp inom en människa kommer den söka sig utlopp, även om personen ifråga inte är medveten om det. Så skapas, i hennes resonemang, den Andre, den person eller grupp som

tillskrivs alla de känslor och egenskaper (hat, illvilja osv) som människan själv inte har möjlighet att kännas vid på grund av att de, för att låna från den diskursteoretiska terminologin, inte har artikulerats till moment i den dominerande diskursen. Men de känslor som förblir oartikulerade element finns alltså likafullt, och kommer ut på omvägar. Vi gör som vi lärt oss och låter våra barn bli mottagare av de aggressiva impulser som egentligen borde ha riktats mot de föräldrar som kränkt oss. Och vi fortsätter klä de impulserna i termer av ”uppfostran”, eftersom det är vad diskursen möjliggör (Miller, 1980).

Det är inte omöjligt att göra en koppling mellan det som framträtt som Diskurs I och den bild som Miller beskriver. Om jag med Diskurs I gör en ansats att beskriva våldspraktikens samhällsliga institutionalisering, så ger hon en möjlig nyckel till hur vi på individbasis landar i den subjektsposition som på ett personligt plan, trots att många goda ansatser finns från alla instansers sida, gör oss blinda för den kulturella praktiken i den dominerande diskursen. Vi ratificerar konventioner och bygger ut ett system av lagar som ska gagna barn, men vi kan inte till fullo implementera dem, eftersom vi i praktiken inte förstår vad det är vi står inför. Det visar sig också i mitt material, där bilden av vad ett ”barnskydd” ska vara varierar så kraftigt mellan till exempel Unicef, Barnombudsmannen och regeringen.

Det sociologiska perspektiv som Miller kombinerar med en psykoanalytisk förståelse av individers socialisering beskriver, hur uppfostran i sig genererar *behovet* av den Andre, på ett psykologiskt plan. Där diskursteorin beskriver en allmängiltig funktion av diskursiviteten som sådan, där varje diskurs och varje subjektsposition är möjlig enbart genom en negation, alltså genom definitionen av vad den *inte* är (där den icke-identiteten behöver tillskrivas någon annan individ eller grupp, och konstruktionen av ”den Andre” alltid är en nödvändighet), så vill Miller se det som ett fungerande hos skadade individer och grupper. Det skulle, enligt henne, kunna vara annorlunda. Men så länge vi formas som människor i en vålds-, eller, med andra ord, en uppfostransdiskurs, och präglas att ta för givet att det är så det ska fungera, kommer vi inte kunna se ett problem med det. Vi rentav konstitueras som människor, som subjekt, i bemärkelsen främlingar för oss själva, för vårt eget känsloliv, och därmed blir vi oförmögna att förstå vad det som här har benämnts som Diskurs II egentligen innebär. Quennerstedts resonemang, om att tolkningen av barnkonventionen anpassats till en situation där föräldrarnas makt inte kan inskränkas på barnens bekostnad, och regeringens engagemang i att barn ska få komma till tals, men, som påtalas av Akademikerförbundet SSR, utan åtföljande insatser för att i praktiken skapa utrymme för att barn ska kunna tas på allvar från samhällets sida, tjänar som bekräftelse på att det faktiskt kan vara så att till exempel regeringen (Diskurs I) faktiskt inte inser vidden av vad ett barnskydd behöver vara. Den

dominerande diskursen möjliggör inte en sådan förståelse, och, sett utifrån Millers teoribildning, kan man säga att vi, i den dominerande diskursens möjliga subjekspositioner, inte ens har *möjlighet* att förstå. Inte utan att på djupet ifrågasätta oss själva och vår självuppfattning.

De diskurser som avspeglas på myndigheters och organisationers hemsidor kretsar kring synen på familj och föräldraskap, barn och utsatthet, och de skiljer sig åt i sin tolkning av vad dessa begrepp ska innebära. Och de diskurserna, av vilka det jag kallar Diskurs I är den dominerande genom att den bärs upp av de institutioner som ska (och kan) bistå med konkret hjälp till utsatta barn, speglas även i Millers bild av hur vi formas som människor. Inte bara språk och institutioner utgör en del av en diskurs, utan även vårt sätt att konstitueras som subjekt. Och Miller kan ge en skildring av det. När hon skriver att ”bortträngning av egen smärta kan utplåna ens egen medkänsla med andra” menar hon, överfört i diskursteoretiska termer, att känslor som diskursen inte medger oss att benämna för oss själva, givetvis inte heller kan benämnas för andras räkning (Miller 1988, s. 2). De blir aldrig moment i en diskurs, utan förblir outsägliga, och de landar istället som moment i en diskursiv förståelse som för bort fokus från oss själva till den Andre, eller, som Miller också formulerar det, läcker ut på andra sätt i form av projiceringar. På så sätt får subjeksstruktionen i de två diskurserna, där ”negativa” känslor *kan* (Diskurs II) respektive *inte kan* (Diskurs I) benämnas, stora konsekvenser när det till exempel gäller att implementera de artiklar i barnkonventionen som Barnombudsmannen tar upp (artikel 19 och 39) och som berörs i mitt empiriska material. Därför för att se vad utsatthet verkligen kan innebära (och därmed förstå vilka insatser som verkligen krävs), behöver man, enligt Miller, först ha fått benämna sin egen utsatthet. Och det är något som i den dominerande diskursen inte är möjligt.

Slutdiskussion

Diskussionen om barnskyddet haltar, genom att en diskurs påtalar ett problem som den andra diskursen inte är varse. Frågan om barns rättigheter lyfts då och då, ibland till exempel i frågan om rösträtt för barn, ibland i frågan om en ”fri” uppfostran. Mer sällan dyker en diskussion upp om vad ”barn” egentligen är. Äganderätten formulerades från början som en civil rättighet gentemot en stat (med enväldiga monarker) som när den ville kunde beslagta vems som helst egendom. Egendomen var ofta detsamma som försörjningen, och att förlora sin möjlighet till försörjning var mer eller mindre synonymt med att förlora sitt liv. Man ville äga rätten till sitt liv, och därmed till sin egendom. Dit räknades de egna barnen.

Man kan fråga sig om det inte är så att synen på barnen som icke-subjekt är förlegad. Den lever kvar i utformningen av samhällets institutioner, och i oss som subjekt, som inte ser vilka konsekvenser en eller annan uppfostran kan ha. Vi talar om våldet som en abstraktion, men vi ser det inte när vi har det rätt framför näsan. Därför att det saknas tid, resurser och kunskap. Och för att det är så smärtsamt att se.

Men vad betyder det att ta fasta på barns civila rättigheter? Betyder det att barn ska få vara helt ”fria” i sin uppfostran, ges rösträtt vid tidigare ålder och så vidare? Det kan det innebära, eller inte. Det centrala, som ges väldigt lite utrymme i den debatt jag tagit del av i mitt material, måste ligga på barnens egen tillblivelse, hur man får formas som människa, och vilka konsekvenser olika förhållningssätt gentemot barn har, för det enskilda barnet såväl som för samhället i stort. Barnuppfostran, synen på densamma, och vilka civila rättigheter ett barn behöver se respekterade för att kunna bli en samhällsmedborgare som kan verka utan att tappa kontakten med sitt känsloliv, behöver diskuteras mer. Ska de goda avsikter som faktiskt finns i samhället kunna få ordentligt genomslag, och inte stanna vid en lagstiftning som inte på allvar implementeras, så behöver de frågorna diskuteras på ett betydligt djupare plan än vad som sker idag.

Litteratur

- Backman, J. (2010). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Barnombudsmannen. (2012). *Signalerna. En rapport om barn och våld*.
- Bell, S. (2011). Through a Foucauldian Lens: A Genealogy of Child Abuse. *Journal of Family Violence*, 26, 101-108.
- Cocozza, M., Gustafsson, P.A., & Sydsjö, G. (2010). Child protection in a family-service organization – What is the outcome for maltreated children? *Children and Youth Services Review*, 32, 922-928.
- Edvardsson, B. (2010). *Child protection investigations in the Swedish social services – are they really children's best interest? Is a "hunting the monster theory" influencing social work and decisions?* University of Örebro, School of Law, Psychology and Social Work.
- Eriksson, M. (2010). Justice or Welfare? Nordic Women's Shelters and Children's Rights Organizations on Children Exposed to Violence. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 11, 66-85.
- Foucault, M. (2006). *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv Förlag.
- Foucault, M. (2011). *Vetandets arkeologi*. Lund: Arkiv Förlag.
- Leviner, P. (2011). *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*. Stockholm: Jure Förlag AB.
- Miller, A. (1984). *I begynnelsen var uppfostran*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Miller, A. (1983). *Du skall icke märka. Variationer på paradistemat*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Miller, A. (1989). *Den bannlysta vetenskapen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Miller, A. (1980). *Det självutplånande barnet och sökandet efter en äkta identitet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Neuman, W.L. (2011). *Social Research Methods. Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Quennerstedt, A. (2010). Children, But Not Really Humans? Critical Reflections on the Hampering Effect of the "3 p's". *International Journal of Children's Rights*, 18, 619-635.
- Torring, J. (2005). The Linguistic Turn: Foucault, Laclau, Mouffe, and Zizek. I T. Janoski, R. Alford, A. Hicks & M.A. Schwartz (Red.), *The Handbook of Political Sociology. States, Civil Societies, and Globalization* (s. 153-171). New York: Cambridge University Press.
- Winther Jörgensen, M. & Phillips, L. (2010). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Internetkällor

- Akademikerförbundet SSR den 30 januari, hämtad 1/5 2012
www.akademssr.se/text/sluta-prata-ta-ansvar-for-barnskyddet
- Akademikerförbundet SSR den 20 mars, hämtad 1/5 2012
www.akademssr.se/text/sviker-regeringen-de-mest-utsatta-barnen
- Akademikerförbundet SSR den 23 mars, hämtad 1/5 2012
www.akademssr.se/text/stark-barnskyddet

Barnombudsmannen den 23 mars, hämtad 1/5 2012

www.barnombudsmannen.se/vart-arbete/skrivelser/2012/3/skrivelse-1/

Regeringen den 9 februari, hämtad 1/5 2012

www.regeringen.se/sb/d/14937/a/185797

Regeringen den 30 april, hämtad 1/5 2012

[/www.regeringen.se/sb/d/14937/a/192006](http://www.regeringen.se/sb/d/14937/a/192006)

SKL den 27 mars, hämtad 1/5 2012

www.skl.se/press/veckobrev/vds-kronika/bo-och-barnen

Unicef den 24 april, hämtad 1/5 2012

blog.unicef.se/2012/04/24/dom-i-boras-tingsratt/

Vetenskapsrådet, etikprövningslagen, hämtad 14/8 2012

codex.vr.se